

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische
Kring Gent V.Z.W.**

31e jaargang nr. 4

15 juli 2002

INHOUD

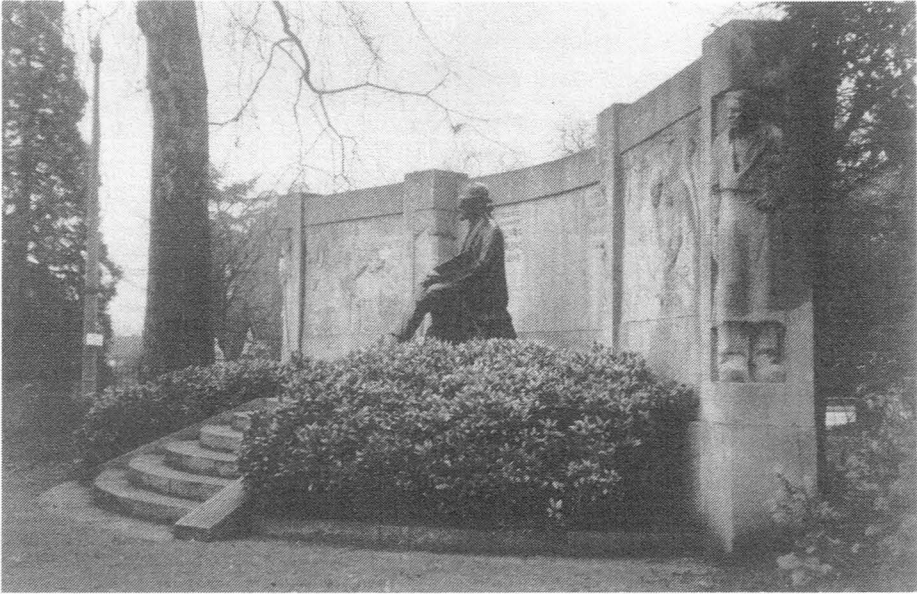
- Marjan Sterckx:	186
Het (onzichtbare) monument ter ere van Emile Claus (1925-1926) door Yvonne Serruys.	
- Alphonse Diegerick:	205
Inventaire archéologique: Registerband van de XVIIe eeuw.	
- Daniël Van Ryssel:	206
Ik zou daar een boek kunnen over schrijven. De charmes van dagelijksheid. (Vervolg en slot)	
- W.L. Braekman:	219
De blaasboog, een oud, volks muziekinstrument te Gent.	
- Erik Schepens:	222
Testamenten, schenkingen en staten van goederen van enkele begijnen gesteed in het Begijnhof Onze-Lieve-Vrouw ter Hooie. (Vervolg en slot)	
- Eddy Levis:	229
't Gentsch spant de kruune - Reinaert in Gent en in 't Gentsch!	
- De Lieve.	243
- Hugo Collumbien:	245
Gentse Memoriedagen: 25-26-27-28 Mei.	
- Bibliografie.	257
- Lezers schrijven ons.	258
- A. Van Werveke:	259
Oudheidkundige kroniek	

HET (ONZICHTBARE) MONUMENT TER ERE VAN EMILE CLAUS (1925-26) door Yvonne Serruys¹

[Zij die het] rustige monument van Emile Claus hebben bewonderd, hebben zich dikwijls afgevraagd wie de auteur van dat gewrocht is, zich rekenschap gevend van het feit dat hier, langs Egide Rombaux om, een der fijnste uitlopers der school van Rodin zich manifesteert. Dit monument is werk van een vrouw: Yvonne Serruys.²

Het monument voor Emile Claus (1849-1924) (afb.) dat in Gent aan het Citadelpark staat, wordt nu nog maar zelden bewonderd door passanten, en is haast 'onzichtbaar' geworden, als het ware opgegaan in de achtergrond. Weenigen stellen zich nog de vraag wie de auteur van 'dat gewrocht' zou kunnen zijn. Het gedenkteken werd inderdaad ontworpen, uitgevoerd en gesigineerd door de vrouwelijke beeldhouwer Yvonne Serruys (1873-1953).³ Duidelijk wekte het in 1954 nog enige verwondering dat een vrouw het monument verwezenlijkte. Zowel in recente als eigentijdse literatuur wordt er steevast op gewezen hoe uitzonderlijk het is voor een vrouw, in eerste instantie om beeldhouwer te zijn, en in tweede instantie - nog 'spectaculairder' - om publieke opdrachten te verkrijgen. Opdrachten voor publieke monumenten waren immers weggelegd voor de meest prestigieuze kunstenaars en werden beschouwd als een 'mannen-aangelegenheid'. Het gaat tenslotte om een ambitieus en monumentaal project in de zichtbaarheid van de publieke ruimte, die traditioneel de man toebehoorde (idee die opnieuw duidelijk werd verwoord aan het begin van de 19de eeuw). Bovendien diende vaak een man te worden gesculpteerd, wat lange tijd absoluut ongepast werd geacht voor vrouwenhanden. Yvonne Serruys kreeg toch de opdracht om dit monument voor een man te realiseren. Precies door dit onderdeel van haar oeuvre onderscheidt zij zich dus van vele tijdgenoten-beeldhouw(st)ers. Die vaststelling lijkt ons al een voldoende argument om heel even een 'onzichtbaar' monument opnieuw 'zichtbaar' te maken. Dit artikel licht eerst leven en werk van Yvonne Serruys kort nader toe, om vervolgens dieper in te gaan op één van haar Belgische publieke monumenten: dat in Gent. In het bijzonder de historiek, betekenis, receptie en zichtbaarheid van het monument in de eigen tijd van ontstaan staan daarbij centraal.

Yvonne Serruys werd in Menen geboren in een zeer welstellend Franssprekend gezin met vijf kinderen, die haast allen een intellectuele carrière uitbouwden. Al op veertienjarige leeftijd ontving Yvonne lessen van de luministische plein-air schilder Emile Claus⁴ (afb.), die een vriend des huizes was en

Yvonne Serruys, *Monument voor Emile Claus*, ca. 1925, bronzen beeld van ca. 215 x 100 x 180 cm voor een architectonische constructie in steen (van Poulenc) met reliëfs en trappen. Gent, Citadelpark.

Emile Claus schilderend nabij zijn Villa Zonneschijn in Astene, foto, privé-collectie (foto afkomstig uit: Johan De Smet, *Emile Claus 1849-1924*, Gent, 1997: p. 28).

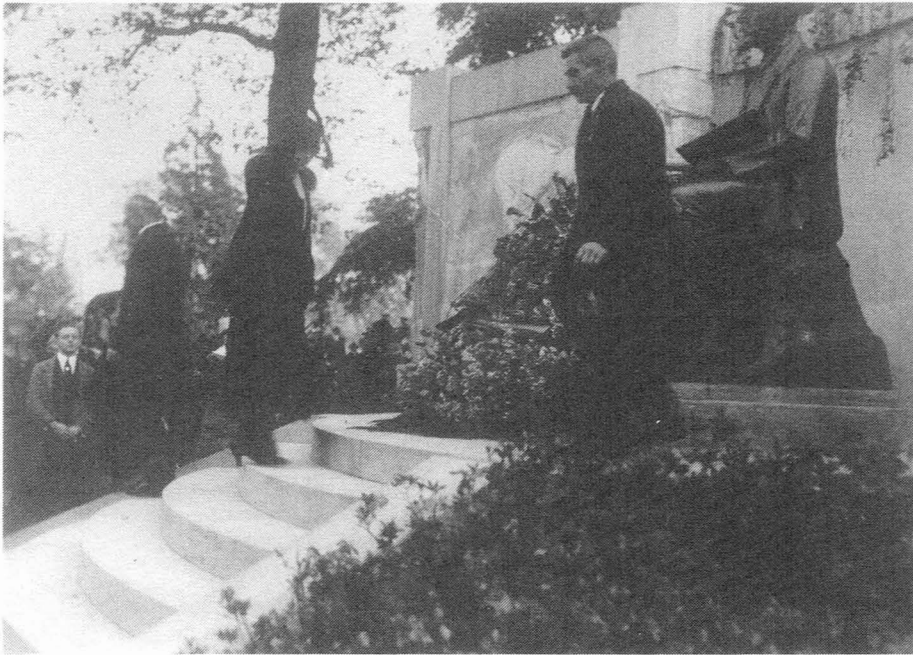
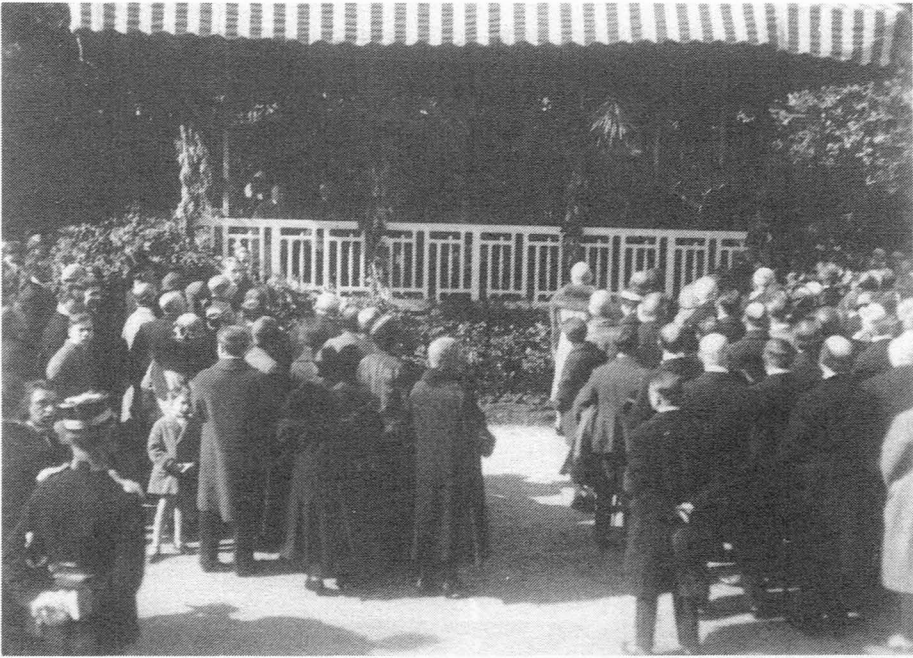
haar hiertoe stimuleerde. Gedurende enkele jaren was ze één van zijn leerlingen in Astene, zoals ook Anna De Weert (1867-1950) en Jenny Montigny (1875-1937). Zij schilderde in die periode voornamelijk luministische doeken en exposeerde deze in binnen- en buitenland. Twee jaar, waarschijnlijk van 1892 tot 1894, was zij in de leer bij de pointillistische schilder Georges Lemmen (1865-1916) in Brussel, maar zij keerde hierna toch terug naar Claus. Op 27 maart 1897, net na haar 24ste verjaardag, vertrok zij voor een eerste maal voor ongekende duur naar Parijs. Zij exposeerde toen immers voor het eerst in de Franse hoofdstad, op het Salon van de 'Société Nationale des Beaux-Arts' (SNBA). Serruys' eerste individuele tentoonstelling vond plaats in 1898 in de

'Galerie Barbazanges' in Parijs, onder impuls van haar broer Daniël. Tussen enkele tekeningen en talrijke impressionistische schilderijen, die haast alle verkocht werden, stonden er ook een vijftal beeldjes. Precies deze vielen in de smaak bij François Thiébaud-Sisson (°1856), kunstcriticus bij *Le Temps*. Yvonne Serruys besloot hierna om zich uitsluitend aan de beeldhouwkunst te wijden. Ondertussen had ze in Brussel de sculpteur Egide Rombaux (1865-1943), leerling van Jef Lambeaux (1852-1908), leren kennen en bij hem leerde ze de stiel van het beeldhouwen. Na haar opleiding in Brussel en een reis van ongeveer één jaar naar Italië en Griekenland, vertrok ze omstreeks 1903 definitief naar Parijs, het toenmalige 'mekka' van de kunst. Daar had ze geen leraar, maar werkte ze zelfstandig in haar atelier in de Rue de Bagneux: *Je n'eus pas d'autre maître. Peut-être redoutais-je un peu l'énorme influence que peut prendre un grand maître sur les idées et sur la facture d'une jeune artiste.*⁵

Jaarlijks exposeerde zij meermaals op de Parijse Salons, vooral bij de 'Société Nationale des Beaux-Arts' en het invloedrijke 'Salon d'Automne', een in 1903 opgericht forum voor jonge, 'moderne' kunstenaars. Verder nam zij enkele malen deel aan het 'Salon des Tuileries' en de Salons van de 'Artistes Décorateurs'. In Brussel exposeerde zij meermaals bij 'La Libre Esthétique', de opvolger van 'Les XX'. Hoewel vrouwelijke kunstenaars tot het einde van de 19de eeuw geweerd werden uit het lidmaatschap van dergelijke professionele tentoonstellingsorganisaties, en deelname in hun jury's, was Yvonne Serruys één van de eersten om hiervan deel uit te maken. In 1911 stond zij zelfs aan het hoofd van de jury 'beeldhouwkunst' van het 'Salon d'automne'.⁶ Haar werken werden steeds goed ontvangen, zoals blijkt uit de salonverslagen en artikels die over haar verschenen, maar ook uit de bestellingen die de Staat en de Stad Parijs bij haar plaatsten. Zij leidde in Parijs geen 'bohémien'-leven, maar verkeerde er in de gegoede milieus. Zo werd zij ook uitgenodigd op de 'Salons' die particulieren organiseerden in hun woningen – een traditionele Franse instelling die in de jaren van de 'belle époque' een grote rol speelde in de hogere sociale kringen. Kunstenaars, schrijvers, musici en politici discussieerden er, droegen er werk voor, en zo meer. Op één van deze Salons, dat van Mme Arman de Cavaillet, ontmoette zij Pierre Mille, een gerenommeerde Franse koloniale schrijver, diplomaat en journalist. Zij huwde met hem in 1909. Vanaf 1912 betrokken zij een appartement in een groot herenhuis in de 'Quai de Bourbon' op het Parijse Ile-St.-Louis. Schilder Emile Bernard (1868-1941) huurde een appartement in hetzelfde pand, en beeldhouwster Camille Claudel (1864-1943), die enkele maanden later (op 10 maart 1913) werd geïnterneerd, had haar atelier slechts twee huizen verder in dezelfde straat. Haar broer, de schrijver Paul Claudel (1868-1955), was geregeld te gast op het 'Salon du Samedi' dat Yvonne Serruys en Pierre Mille in hun woning organiseerden tot aan Wereldoorlog II en dat bezocht werd door een intellectuele en artistieke

elite.⁷ Onder hen waren er grote namen zoals die van de kunstenaars Auguste Rodin, Antoine Bourdelle en Aristide Maillol, de schrijvers Anatole France, Philippe Berthelot en Anna de Noailles, de socialisten Emile Vandervelde en Léon Blum, danseres Isadora Duncan, enz. Ook Emile Claus kwam geregeld naar deze bijeenkomsten in Parijs. Dit milieu was ongetwijfeld stimulerend voor haar oeuvre en talrijke portretopdrachten vonden hier hun oorsprong. Op stilistisch en iconografisch vlak kan haar werk het best worden vergeleken met dat van de beeldhouwers van de 'Bande à Schnegg', waarvan zij wellicht vanaf 1909 zelf ook deel uitmaakte. Het merendeel van deze beeldhouwers, Serruys uitgezonderd, waren 'practiciens' geweest in het atelier van Rodin, maar als reactie hierop gingen zij een heel andere, nieuwe richting uit. Zich baserend op een hellenistisch classicisme, is hun werk veeleer statisch en synthetisch te noemen in vergelijking met het sensuele realisme en het analytische van Rodin. Hoewel hun namen zeer frequent voorkomen in Saloncatalogi, zij ook in de jury's en commissies van de Salons zetelden en toen bijzonder in de smaak vielen bij het publiek, kan hun werk vanuit huidige criteria niet meer als 'vernieuwend' bestempeld worden, zoals dat toen het geval was. Het verbaast dan ook niet echt dat hun naam haast werd gewist uit de modernistische kunstgeschiedenis die vooral gericht is op geniale grensverleggers. Serruys genoot in haar eigen tijd en milieu nochtans een relatief grote bekendheid, maar raakte na haar dood in 1953 vrijwel meteen in de vergetelheid. Bij testament heeft zij alle kunstwerken die nog restten in haar atelier gelegateerd aan haar geboortestad Menen. Dit leegat vormt de kern van het in 1998 geopende stadsmuseum 't Schippershof, dat ook geregeld tentoonstellingen aan haar wijdt. Het leeuwendeel van haar oeuvre bevindt zich wellicht in privé-bezit. Haar sculpturale oeuvre, zo'n 250-tal ontwerpen, bestaat uit een groot aantal portretten en (voornamelijk vrouwelijke) naakten, enkele reliëfs en decoratieve kunstvoorwerpen in brons, edele metalen en glas pasta (voor de glasmanufactuur van Georges Despret te Jeumont in Noord-Frankrijk zou zij tussen 1905 en 1910 maar liefst 300 modellen ontworpen hebben). Verder heeft zij maar liefst acht publieke monumenten effectief uitgevoerd, voor vier ontwierp zij enkel een maquette of nam zij de opdracht niet aan. Naast de goede artistieke reputatie die ze ongetwijfeld genoot, speelden wellicht ook haar talrijke sociale contacten een belangrijke rol bij die toekenningen. Voor die monumenten werd steeds ongeveer hetzelfde - toen nog evidente - stramen van totstandkoming gevolgd: toekenning van de opdracht, oprichting van een comité, financieringsinitiatieven, inauguratie, enz. Haar monumenten en publieke sculpturen staan onder meer in Parijs, Lille, Biarritz, Tunis en Sfax (Tunisië). In België zijn er twee monumenten van haar hand: het Oorlogsmonument in haar geboorteplaats Menen uit 1921 en het monument ter ere van Emile Claus in Gent. Beide monumenten heeft zij uitgevoerd terwijl ze al jaren niet meer in België woonde.

Inhuldiging van het *EmileClaus-monument* door Koningin Elisabeth, Gent, 9/5/1926.

Op zondag 9 mei 1926, *onder een stralende zon, die best paste bij de verheerlijking van den grote luminist*⁸, werd het standbeeld voor Emile Claus in Gent in de aanwezigheid van Koningin Elisabeth (1876-1965) plechtig ingehuldigd.⁹ Om deze gebeurtenis van uur tot uur te reconstrueren, volstaat het talrijke (locale) kranten na te gaan, waarin reeds van enkele dagen tevoren het hele dagschema, van de aankomst van de koningin tot en met haar vertrek, in detail neergeschreven stond.¹⁰ Rond zestien uur bereikte zij het Citadelpark, waar speciaal voor de gelegenheid een eretribune gebouwd was van waarop hooggeplaatste personen de plechtigheid konden volgen (afb.). *De volkstoe-loop omheen het park der citadel, [...], [was] ongemeen groot, en in de voorbehouden omheining zelf wemelde het van ministers, officieelen, notabelen, kunstenaars.*¹¹ Twee Franse en twee Vlaamse toespraken werden gehouden, respectievelijk door Rodolphe De Saegher (1871-1941), kamerlid en schepen van Schone Kunsten; Camille Huysmans (1871-1968)¹², minister van Kunsten en Wetenschappen; Bekaert, lid van de familie Claus en tenslotte Van der Stegen, burgemeester van de stad Gent. Hierna droeg het inrichtend comité het gedenkteken over aan het Gentse stadsbestuur.

Emile Claus. *Portret van Mevr. Em. Claus, Charlotte Dufaux*, 1900, olie op doek, 81 x 96 cm. Doornik, Museum voor Schone Kunsten.

Vrijwel meteen na het overlijden van Emile Claus op 5 juni 1924 werd een comité in het leven geroepen met als doel een monument op te richten ter nagedachtenis van de luministische schilder. De grote drijfkracht hierachter was Anna De Weert-Cogen. Zij was net zoals Serruys een oudleerlinge van Claus en hun vriendschappelijke band dateert ook van die periode. Deze vriendschap en ook Anna's huwelijk met de Gentse schepen Maurice De Weert (1862-1930), speelden wellicht een belangrijke rol in de toekenning van de opdracht aan Yvonne Serruys. Voorzitter van het inrichtingscomité werd Rodolphe De Saegher.¹³

Een unieke bron aan informatie over de verschillende ontstaansfasen van het project en de achterliggende gevoelskwesties, zoals de grote erkentelijkheid van Serruys jegens Claus, leveren ons de brieven die Yvonne Serruys in september en oktober 1924 vanuit Parijs schreef aan de weduwe van Emile Claus, Charlotte Dufaux (1862-1952) (afb.).¹⁴ In een brief aan Mevr. Claus van 16 september 1924, dus slechts ongeveer drie maand na zijn overlijden, berichtte Yvonne reeds over het oprichten van deze beweging ter nagedachtenis van Claus:

Il m'est revenu de plusieurs côtés que les amis du cher grand Claus se groupent pour honorer sa mémoire d'une manière digne de Lui [sic]... Il va de soi que je ferai[s?] de tout cœur tout ce qui pourrait être utile et si je puis aider à grouper les amis français, si nombreux, du Grand Claus on peut me mettre à contribution tant qu'on voudra. [...] Je me suis même demandée sans aucune arrière pensée d'ambition ou d'intéret, si comme sculpteur je ne pourrais pas honorer mon cher maître. Je l'ai si bien connu, tant aimé et admiré j'ai vécu votre vie [sic], je suis sa seule élève sculpteur, et s'il y a de beaucoup plus grands talents que le mien¹⁵, il me semble que le sentiment me porterait et [à?] me faire trouver des projets bien appropriés et originaux. Je pourrais d'ailleurs, si l'endroit était désigné faire des projets qui n'engageraient personne, ou les exécuter en collaboration avec des artistes que Claus aimait. [...] Il ne s'agit donc que de Lui et je m'inclinerai avec joie devant un projet meilleur que les miens.¹⁶

Reeds op 16 september 1924 drukte Serruys dus subtiel de wens uit om als zijn enige leerling-sculpteur hem een laatste eer en dankbaarheid te betuigen door zijn monument te mogen beeldhouwen. Nog vóór het einde van die maand was de opdracht voor een gedenkteken ter ere van Claus al aan haar toegewezen door het comité, zoals blijkt uit een volgende brief:

Merci de tout cœur de votre affectueuse lettre qui m'arrive en même temps que l'avis officiel de la désignation du Comité. J'en éprouve un bonheur grave et profond et ne pense plus qu'à être digne de votre confiance et à la hauteur de

*ma tâche mais le souvenir du grand Claus est comme il était lui-même, un levain et un ferment...*¹⁷

Deze beslissing is dus zeer snel gegaan en vermoedelijk werden weinig of geen andere kandidaten aangesproken (eventueel wel besproken) en er werd dus ook geen wedstrijd uitgeschreven. Serruys dankte de opdracht dus voornamelijk aan haar goede relatie met de overleden meester en diens echtgenote en kennissenkring, maar ook aan de goede artistieke reputatie die ze bij hen genoot.

Het monument kwam tot stand in samenwerking met de architect Oscar Van de Voorde (1871-1938), ook toenmalig directeur van de Gentse Academie.¹⁸ Hij heeft de opdracht gelijktijdig ontvangen, zoals uit dezelfde brief kan worden afgeleid: *Je propose au Comité de venir à Gand les 14, 15, 16 et 17 octobre pour voir l'emplacement choisi, me mettre en d'accord [sic] avec l'architecte et prendre toutes les dispositions préliminaires.*¹⁹ Dat voor het oprichten van een publiek monument meteen ook een architect werd aangesproken, past volledig binnen de traditionele opvatting van het monument met architecturale inkadering, waarbij een juist evenwicht tussen architectuur en sculptuur werd gezien als één van de maatstaven voor een geslaagd monument.²⁰ Meer zelfs, een architecturale grootschaligheid moest het gedenkteken een nog meer monumentale indruk verlenen. Het oprichten van een monument volgens bepaalde normen en een vast stramien was toen bovendien nog een evidentie.²¹

Uit hetzelfde citaat blijkt dat wanneer de officiële toekenning voor de opdracht bij haar toekwam, de locatie waar het gedenkteken moest komen reeds was bepaald (...*l'emplacement choisi...*), namelijk een goed zichtbare plek: de ingang van het Citadelpark.²² Meerdere auteurs berichtten nadien over de goed gekozen ligging, waarbij sommige auteurs de nadruk legden op de gepastheid van de rustige locatie bij het groen, terwijl anderen vooral het belang beklemtoonden van de erg centrale, drukbezochte ligging. Zo was in Het Volk van 11 mei 1926 te lezen: *Op deze uitverkoren plaats van het Park, waar zijn beeld nu rijst, zal de telkens herlevende lente met haar groen, hare bloemen en vogels, hem de verdiende apotheose brengen.*²³ Ook de Gazette van Gent legde hierop de klemtoon:

*Er moest een gedenkteken opgericht worden waardig van den schilder [sic], ver van het gerucht en de koortsige bedrijvigheid van onze openbare plaatsen. In dit park in den schaduw der groote boomen, omringd van groen en bloemen was de gewenschte plaats voor den kunstschilder die leefde voor en door de natuur.*²⁴

In 1957 schreef Jos Murez daarentegen: *De brede Ledeganckstraat en Hof-*

*bouwlaan en vooral de drukke verkeersader die de Karel Van Rijsselberghe-dreef is geworden, geven uit op het Claus-monument. Als ligging kon het niet idealer.*²⁵ Toch heeft men even een andere locatie overwogen: de ingang van de Botanische Tuin, aan de overkant van de Emile Clauslaan, aangelegd in 1903:

*A mon retour à Gand [d.i. na haar bezoek aan Mevr. Em. Claus op 16 oktober] Monsieur De Saegher avait pensé à un autre emplacement à l'entrée du Jardin Botanique, sous de très beaux arbres. Monsieur Cyril [sic] Buysse m'y a conduite et nous l'avons trouvé parfait.*²⁶

Dit idee bleef om ongekende redenen niet weerhouden. In zijn aanvraag van 22 december 1924 bij de Gemeenteraad om *te willen besluiten dat de noodige grond ter beschikking van het Comité Emiel Claus zal worden gesteld*, schreef Rodolphe De Saegher:

*De meest geschikte plaats is, naar het oordeel der ontwerpers, het belommerd plekje, hoek der laan welke 's kunstenaars naam draagt en de Louis Van Houtelaan, dicht bij den hoofdingang van het Feestpaleis in het Park.*²⁷

Door expliciet te verwijzen naar de nabijheid bij het Feestpaleis, ook het 'Floralienpaleis' genoemd omdat de bekende vijfjaarlijkse bloemen- en plantenshow er onderdak kreeg, die van meet af aan enorm veel volk over de vloer bracht en hét gebeuren van Gent werd, benadrukte De Saegher de zichtbaarheid en de propagandistische functie van het monument dat ook moest bijdragen aan de uitstraling van de stad en de 'hogere ontwikkeling van het volk' (cf. infra). Het is niet geheel duidelijk of De Saegher met 'het oordeel der ontwerpers' duidt op de leden van het inrichtend comité of op Yvonne Serruys en Oscar Van de Voorde. Nochtans is een juiste interpretatie van het begrip 'ontwerpers' niet onbelangrijk om de exacte inbreng van Serruys in de keuze van locatie en ontwerp te achterhalen. Volgde zij enkel de beslissingen van het comité op of had zij effectief inspraak bij de inhoudelijke en vormelijke invulling van het project? Daar zij pas midden oktober naar Gent kwam en zij uitdrukkelijk vermeldde dat zij dan de gekozen locatie (*l'emplacement choisi*) wilde zien en bestuderen, was de plaats toen waarschijnlijk al gekozen door het comité. Of het comité ook vormelijke voorstellen deed of beperkingen oplegde, is niet meer te achterhalen. Wel is geweten dat Serruys al van meet af aan het plan had opgevat om schilderijen van Claus in het monument te integreren en dit te combineren met zijn portret (cf. infra). In de brief van september 1924 schreef zij immers al aan de weduwe van Claus: *Si vous en avez le temps et le courage, il serait fort utile de rassembler quelques photographies des œuvres de Claus et ses portraits les plus caractéristiques. Je voudrais travailler en communion avec Lui et tous ceux qui l'ont aimé.*²⁸ De brief van 21 oktober 1924 aan Charlotte Dufaux bevestigt dit nog:

*Si vous savez où sont “les Pommés” je serais heureuse de la [sic] savoir aussi pour faire faire une photo plus marquée que celle que nous possédons; le nom de Claus est si aimé que tout le monde est disposé à faire tout le possible pour la réussite de son monument. Monsieur De Smet m’a très bien reçue et son vacher est en effet un chef d’œuvre incontestable de la même trempe que vos deux figures d’en haut.*²⁹

Het idee van tweedeling voor het monument met enerzijds de momentopname van een zittende Claus met penseel en palet in de handen, en anderzijds bas-reliëfs met de suggestie van enkele van zijn schilderijen, was dus van meet af aan geconcipeerd (wat evenwel niet uitsluit dat dit idee door het comité werd voorgesteld).³⁰ Van een monument werd traditioneel verwacht dat de toeschouwer onmiddellijk de afgebeelde kon herkennen.³¹ In de uitvoering streefde Serruys dus uitdrukkelijk waarheidsgetrouwheid na, wat ook blijkt uit een latere brief:

*Avec les documents que je vous dois, je puis et je dois faire une image fidèle et vivante du cher Maître disparu: je me mets à ma tâche avec enthousiasme et confiance. Je n’ai oublié qu’une chose, c’est de vous demander une paire de souliers, ce qui est fort important pour la proportion du pied. Si vous en avez encore, n’importe quelle paire de souliers usagés me serait utile [...].*³²

Op vrijdag 17 oktober 1924 vond de eerste vergadering met Yvonne Serruys plaats, die hiervoor uit Parijs afreisde. Al vanaf dinsdag was zij in Gent *comme je veux voir par moi même [sic], et bien calmement l’emplacement choisi, la direction de la lumière, l’atmosphère de la ville et les matériaux qui s’y conservent bien [...].*³³ Donderdag 16 oktober, dag voor de samenkomst, bezocht zij Mevr. Claus te Astene om eerst met haar het monument te bespreken en fotomateriaal te verzamelen voor bij het sculpteren en al voor te leggen op de vergadering. Een noemenswaardig ontwerp in materie had ze op dat moment wellicht nog niet gemaakt, daar ze de week voordien aan Charlotte Dufaux schreef: *On étudie en ce moment les questions administratives de voirie et d’agencement, et dès que nous serons fixés on travaillera ferme. Je vous tiendrai au courant chère Madame Amie et vous verrez la première mon esquisse.*³⁴ Het kleine schetsmatige bozzetto in klei (afb.) dat zich nu in het Stadsmuseum in Menen bevindt, was ongetwijfeld één van de eerste aanzetten.³⁵ Voor het hoofd van de meester maakte ze aparte voorstudies (afb.).³⁶ Serruys verzuchtte over de moeilijkheid van de concrete uitwerking van de opdracht: *L’hommage qu’on doit à un tel labeur et tant de beauté devrait rapprocher les âmes et les intérêts. Hélas c’est plus facile à dire qu’à réaliser!*³⁷ Op 27 februari 1925 berichtte een journalist hoopvol:

Voici donc une heureuse nouvelle: pour obtenir un beau monument à la mé-

Yvonne Serruys, *Voorstudie voor het hoofd van Emile Claus*, ca. 1925, plaaster, 76,5 x 71,5 x 44,5 cm. Deinze. Museum voor Deinze en Leiestreek, in nr. 470 (SER.y.).

*moire du grand peintre Claus, la Belgique vient de le demander à Yvonne Serruys. [...] elle va pouvoir créer pour Claus un monument digne de lui. Nous ne savons encore le motif qu'elle choisira définitivement. Ce qui est certain, c'est qu'il traduira pleinement la douceur de notre campagne flamande, la rêverie trouble et radieuse de la Lys.*³⁸

Officieuus waren dus op ongeveer twee maanden tijd reeds de belangrijkste beslissingen genomen: de toekenning van de opdracht aan Yvonne Serruys en Oscar Vande Voorde, de plaatsing aan de ingang van het Citadelpark en het

tweeledige concept van het monument. De officiële bezegeling volgde enige tijd later. Op 22 december 1924 diende Rodolphe De Saegher, als schepen en voorzitter van het comité, de aanvraag in *streckende tot het bekomen der machtiging om een gedenkteecken aan den grooten Meester op te richten in het Park*.³⁹ Aan de hand van de talrijke verdiensten van Claus voor de stad Gent werd geargumenteed *dat een gedenkteecken te zijner eere hier best passen zou*.⁴⁰ De Gemeenteraad [...] *overwegende dat het vereeren van groote kunstenaars ook medehelpt tot de hoogere ontwikkeling van het volk; [...] besloot, in de zitting van 9 april 1925, éénparig hetvolgende:*

Art. 1. - Het Comiteit "Emiel Claus" is gemachtigd het gedenkteecken aan den grooten schilder op te richten in het Park der Citadel, op den hoek der Louis Van Houttelaan en die welke den naam van den Meester draagt.

Art. 2. - Het ontwerp, alsook de uitvoering, zijn aan de goedkeuring van het Schepencollege te onderwerpen vooraleer de werken aangevangen worden.

*Art. 3. - Het Comiteit zal zich verstaan met den heer Bestuurder van den Stedelijken Beplantingsdienst, voor wat betreft de maatregelen ter plaatse te nemen.*⁴¹

Vooraleer uitgevoerd te worden, moest het ontwerp dus door het schepencollege goedgekeurd worden. Doordat voorzitter van het comité Rodolphe De Saegher tevens schepen was en het ontwerp bovendien conform de eigentijdse opvattingen was en iconografisch noch stilistisch aanstootgevend, was dit wellicht geen noemenswaardige struikelblok. Gent kende vóór 1926 nog geen avant-garde beweging in de richting van abstrahering. De academische ontwerpen uit het begin van het decennium waren voornamelijk classicistisch of leunden aan bij de art nouveau.⁴² Yvonne's ontwerp viel dan ook waarschijnlijk goed in de smaak. Dit monument was overigens niet het enige dat in 1926 werd ingehuldigd in Gent. In hetzelfde jaar werd eveneens in het Citadelpark het monument voor Edmond Van Beveren door tijdgenoot Jules-Pierre Van Biesbroeck (1873-1965) onthuld. Dit oogde minder eigentijds dan dat van Serruys.⁴³

Van juni tot begin augustus 1925 stelde Yvonne Serruys de maquette voor het monument, op klein formaat maar reeds tot in detail afgewerkt (afb.), tentoon op het Driejaarlijks Salon van Gent, waar tegelijk een retrospectieve "Emile Claus" werd gehouden.⁴⁴ Als mag afgegaan worden op de krantenartikels, werd het er goed onthaald:

C'est également à Mme Yvonne Serruys que le comité Claus a eu l'heureuse idée de s'adresser pour le monument à élever au grand maître [...]. Dans la salle de sculpture de la Triennale se trouve, d'ailleurs, la maquette du monu-

*ment; mais cette maquette, quoique très bonne, ne peut donner qu'une faible idée de ce que sera l'ensemble réalisé à grandeur et dans les matériaux choisis: [...]*⁴⁵

Op dat moment was de inauguratie van het gedenkteken al gepland voor begin augustus 1925, *et ceci est presque un tour de force, car il y a aujourd'hui même [d.i. 10/6/1925] un an que ses amis conduisirent au petit cimetière d'Astene, le génial artiste que la mort implacable venait de faucher, [...]*.⁴⁶ Dat de inhuldiging uiteindelijk pas negen maanden later, op 9 mei 1926 plaatsvond, werd reeds vermeld. Toch is het monument tamelijk snel na het overlijden van Claus tot stand gekomen.

Over de financiering van het gedenkteken werd geen cijfermateriaal teruggevonden. Zeer interessant is wel een brief gericht aan beeldhouwer Antoine Bourdelle en opgesteld te Parijs op 3 juni 1925 door Louis Dumont-Wilden, in naam van het comité, dat blijkbaar in geldnood verkeerde. De brief getuigt over het aandeel van talrijke kunstenaars in het dekken van de kosten:

*Un Comité s'est formé en Belgique pour élever à Gand un monument à la mémoire du grand peintre Emile Claus. L'exécution en a été confiée à Mme Yvonne Serruys, qui a réalisé une œuvre remarquable. Pour en couvrir les frais, les artistes désirant prendre une part effective à cette manifestation en l'honneur d'un maître qui a marqué [sic] dans l'art de son temps, ont organisé une tombola d'œuvres d'art à laquelle ils contribuent en donnant un tableau, une étude ou un morceau de sculpture.*⁴⁷

Dat dit engagement trouwens niet beperkt bleef tot België, maar ook aanspraak deed op Franse kunstenaars wijst op de omvang van het initiatief:

Emile Claus ayant beaucoup travaillé et exposé en France, ayant été mêlé de très près à la vie de l'art français, nous avons pensé que des artistes français qui furent ses confrères, ses émules et ses amis, seraient heureux d'apporter leur concours à cette œuvre de piété artistique. Si vous désirez y participer, nous vous serions reconnaissants d'envoyer votre adhésion au Trésorier du Comité [...].⁴⁸

Of deze contributie van kunstenaars-tijdgenoten ook een omvangrijk aandeel in de kosten kon dekken, is moeilijk in te schatten, maar andere financieringsinitiatieven waren uiteraard noodzakelijk. De werkuren en vervoerskosten nog buiten beschouwing gelaten, dient in eerste instantie gedacht te worden aan de niet te onderschatten kost van het gebruikte materiaal, steen en brons – de materie bij uitstek voor het traditionele monument. De bronsgeut van de levensgrote zittende Claus-figuur vertegenwoordigde ongetwijfeld een aanzienlijk gedeelte van de kosten. Zoals ingesneden onderaan het beeld naast de rechervoet van Claus, werd het beeld gegoten door SA [Société Anonyme]

Yvonne Serruys, *Maquette voor het monument voor Emile Claus*, ca. 1925, plaaster, afmetingen onbekend. Indien nog bestaand: huidige bewaarplaats onbekend.

FONDERIE VINDEVOGEL. De Gazette van Gent nam deze informatie zelfs op in haar artikel over het beeld: [...] *het gedenkteken, dat gegoten werd door den heer W. Ch. Vindevogel, wonende Weidestraat, 31, te Gentbrugge.*⁴⁹ Een publiciteit voor deze bronsgieterij in Gand Artistique van mei 1926, reveleert hun specialiteit: *Monuments & Œuvres d'Art en Bronze - Dinanderies - Imitation de cuivres anciens - Travail soigné, consciencieux & avantageux.*⁵⁰ De bronsgieterij van Karel Vindevogel en zonen Achiël (1911-1984) en Geo (1923-1977) genoot inderdaad een goede reputatie. De meeste Gentse kunstenaars beriepen zich op dit gerenommeerd atelier.⁵¹ Om evidente redenen is dit één van de weinige beelden van Serruys die in België werden gegoten. De plaastermodellen - praktischer en goedkoper om van Parijs over te brengen naar Gent dan een bronzen beeld - werden alleszins in Parijs gecreëerd.⁵²

Marjan STERCKX ('t vervolgt)

NOTEN

¹ Dit artikel is een bewerking van een onderdeel uit mijn licentiaatsverhandeling: Marjan Sterckx, *Yvonne Serruys (1873-1953). "Van Menen naar Parijs en terug." Een kritische analyse van de kunstenaar en haar sculpturale œuvre*, onuitgeg. licentiaatsverhandeling, 3 delen, Leuven (Katholieke Universiteit Leuven), 2000.

² B.D., 'Retrospectieve expositie van Yvonne Mille-Serruys', *Vooruit*, 17/10/1954.

³ Materiële gegevens: bronzen beeld van ca. 215 x 100 x 180 cm voor een architectonische

constructie in steen (van Poulenc) met reliëfs en trappen; voluit gesigineerd rechts onder (onder mantel): 'Yvonne Serruys scp' [sculpsit]; opschrift bronsgieterij onderaan op halve ronde: 'SA FONDERIE VINDEVOGEL'; Gent, Citadelpark.

⁴ Voor meer informatie over Emile Claus verwijst ik naar Johan De Smet, *Retrospectieve Emile Claus*, Gent, 1997.

⁵ Yvonne Serruys, 'Comment je suis venue à la sculpture', *Les Cahiers Nouveaux*, 1, 4 (1937): p. 3.

⁶ Catalogus van het 'Salon d'automne', Parijs, 1911: p. 41.

⁷ Yvonne Serruys beschreef deze Salons in haar *Les cahiers du samedi*, maar deze bleven helaas niet bewaard.

⁸ G.C., 'Gentse standbeelden: Monument Emile Claus', *Toerisme Oost-Vlaanderen*, 12, 4 (1963): p. 97.

⁹ Gazette van Gent 9/5/1926; Vooruit 9/5/1926; Gazette van Gent 10-11/5/1926; Vooruit 10-11/5/1926; Het Volk 11/5/1926; Suzanne Janssens, 'Monument ter herinnering aan Emile Claus', *In het openluchtmuseum te Gent, de Arteveldestad*, Gent, 1980: p. 65. In enkele andere artikels (Anoniem auteur, 'Le monument Emile Claus', *Gand Artistique* 5, 6 (1926): p. 107; G.C. 1963: p. 97-8; Frans De Vleeschouwer, 'Serruys, Yvonne', *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 5, Brussel, 1972: kol. 799; Paul Eeckhout, *Retrospectieve tentoonstelling Emile Claus*, tent.cat., Gent, 1974: p. 16; Karel Haerens, *Standbeelden van Gent*, Gent, 1977: p. 33.) wordt echter 10 mei 1926 vernoemd als de dag van de inhuldiging. Aangezien het krantenartikel in *Vooruit* van zondag 9/5/1926 met als titel *Aan het gedenkteken Claus*, aanvangt met *Het Comité [...] heeft voor heden de volgende schikkingen getroffen...*, is het duidelijk dat de inauguratie plaatsvond op 9 mei. Ook de talrijke vermeldingen in kranten van 10 en 11 mei dat de plechtigheid op zondag (dit was in 1926 de 9de) doorging, kunnen dit staven. Bovendien vermeldt Serruys 9 mei in een brief: *On inaugura le 9 mai à Gand le monument que vous avez vu en fragments*. (Privé-archief Yvonne Dumas-Pellegrin: Yvonne Serruys, *Brief aan de familie Pellegrin*, 10/4/1926) Aangezien zij hiervoor speciaal vanuit Parijs overkwam, lijkt een vergissing van datum niet erg aannemelijk. Omwille van deze argumenten wordt als datum 9 mei aangenomen.

¹⁰ De aanwezigheid van koningin Elisabeth (1876-1965) is te kaderen in de traditie van de Blijde Intrede. Zij hield er zelf aan de inauguratie bij te wonen en wellicht was dit ook de hoofdrede van haar bezoek aan Gent, waar zij voorts bejaarden bezocht en het 'Kankergesticht' inhuldigde. Koningin Elisabeth, die bovendien zelf beeldhouwde (zie hierover: Aleks Deseyne, 'Elisabeth, koningin van België', *Elck zijn waerom*, tent.cat., Gent-Amsterdam, 1999: p. 310-311), onderhield reeds jaren een vriendschap met Emile Claus, wiens werk zij erg bewonderde. De dag van Claus' overlijden kondigde zij 's ochtends een langverwacht bezoek aan met een grote ruiker bloemen. Claus heeft hiervan nog een pastel gemaakt en enige uren later is hij overleden. Zijn laatste woorden zouden "bloemen...bloemen...bloemen..." zijn geweest. Symbolisch legde Hare Majesteit dan ook een enorme bloemengarve neer aan de voet van het monument. (Cyriel Buysse, 'Emiel Claus. Mijn broeder in Vlaanderen', *Gand Artistique*, 5, 1 (1926): p. 19-20; G.C. 1963: p. 97; Eeckhout 1974: p. 8; Janssens 1980: p. 65; De Smet 1997: p. 36.)

¹¹ Het Volk 11/5/1926: p. 3. Om maar enkelen van de aanwezige kunstenaars te noemen: Gustaaf Van de Woestijne, Anna de Weert, Geo Verbanck (1881-1961), Léon Sarteel (1882-1942), Domien Inghels (1881-1946),... Dat Yvonne in het gezelschap van Pierre Mille zelf ook aanwezig was op de inhuldiging, wordt onder meer bevestigd door een postkaart die zij verstuurde in 1926: *Nous travaillons tous les deux plus que jamais pour prendre quelques jours de vacances à Gand*. (Privé-archief Yvonne Dumas-Pellegrin: Yvonne Serruys, *Postkaart aan de familie Pellegrin*, 1926.)

¹² Socialist Huysmans was één van de belangrijkste Belgische politici van het begin van de 20de eeuw. Hij werd in 1925 benoemd tot minister van Kunsten en Wetenschappen. De socia-

list Emiel Vandervelde, die het echtpaar Serruys-Mille geregeld bezocht in Parijs, speelde hierin een belangrijke rol. Enkele dagen voor de inauguratie van dit monument namen twee ministers ontslag en met de val van de regering Pouillet-Vandervelde kwam er een vroegtijdig einde aan het rooms-rode avontuur wat voor Huysmans een zware klap betekende. Voor meer over Camille Huysmans, raadpleeg: Jan Hunin, *Het enfant terrible. Camille Huysmans (1871-1968)*, Leuven, 1999; Wim Geldolf, *Camille Huysmans en Lode Craeybeckx 1922-1968. Het verhaal van een politieke relatie in goede en kwade dagen*, Antwerpen, 1999.

¹³ Rodolphe de Saegher maakte deel uit van de Gentse bourgeoisie. Van beroep was hij advocaat, maar hij wijdde zich ook aan de luministische schilderkunst, in het kielzog van en zelfs als leerling bij Emile Claus. Op deze wijze kenden Serruys en De Saegher elkaar allicht reeds ten huize van Claus. Rodolphe de Saegher hoorde in 1904 ook bij de stichters van de groepering "Vie et Lumière", waar later ook Serruys zich bij aansloot. Hij zetelde bovendien in maart 1924 (ongeveer 7 maanden voordat de opdracht aan Serruys werd toegekend) in de toelatingsjury en plaatsingscommissie van het Driejaarlijks Salon te Luik waar Yvonne haar beeld *Leda met de zwaan* exposeerde. (Léonce Du Castillon, 'L'Influence artistique de Claus', *Gand Artistique*, 5, 6 (1926): p. 113, 115; De Smet 1997: p. 29.)

¹⁴ Antwerpen, AMVC, S58655: Yvonne Serruys, *Brieven aan Mevr. Emile Claus*, [1924]. De brieven zijn helaas niet gedateerd. Op basis van een aantal termini post en ante quem geleverd door andere documenten betreffende dit monument kon ik het jaartal 1925 uitsluiten en de brieven 1924 dateren. De brieven die Serruys van Charlotte Dufaux en het Comité in antwoord moet ontvangen hebben, zijn net als alle andere correspondentie die zij kreeg voorlopig spoorloos. Claus schilderde en tekende meerdere portretten van zijn vrouw Charlotte Dufaux. Voor afbeeldingen hiervan, zie bv.: De Smet 1997: p. 64 (*Portret van mevrouw Emile Claus*, potlood op papier, privé-verzameling), p. 97 (*Mevrouw Claus in het atelier*, olie op doek, privé-verz.), p. 159 (*Portret van mevr. Claus aan de ontbijttafel*, 1900, olie op doek, Doornik, Museum voor Schone Kunsten.) (afb.) en p. 242 en 243 (tekeningen).

¹⁵ Deze zinssnede wijst op de bescheidenheid die Yvonne Serruys als kunstenaress aan de dag legde, een eigenschap die ook in andere van haar brieven tot uiting komt.

¹⁶ Antwerpen, AMVC, S58655: Yvonne Serruys, *Brief aan Mevr. Em. Claus*, 16 september [1924].

¹⁷ Antwerpen, AMVC, S58655: Yvonne Serruys, *Brief aan Mevr. Em. Claus*, [september 1924]. Op deze brief zijn dag noch maand aangegeven, maar volgens mij is hij te dateren tussen 16 en 30 september 1924.

¹⁸ Van 1922 tot 1926 was Van de Voorde voorzitter van de afdeling Plastische Kunsten van de 'Cercle Artistique et Littéraire de Gand' die in 1954, na Serruys' overlijden, een retrospectieve van haar oeuvre organiseerde. Van de Voorde was hoofdzakelijk bekend als stichter en voorzitter van 'Kunst en Kennis', als leraar en directeur van de Koninklijke Academie van Schone Kunsten te Gent en als hoofdarchitect van de Wereldtentoonstelling in Gent van 1913. Naar aanleiding van die tentoonstelling ontwierp hij in het Citadelpark het Feest- en Floraliapaleis met casino (het huidige S.M.A.K.) en velodroom. Als architect realiseerde hij zeer veel in het Gentse. Zijn architectuur werd door tijdgenoten als 'modern' aanzien. Voor meer informatie over hem, zie: Anthony Demey, *Oscar Van de Voorde, architect (1871-1938)*, Kleine cultuurguiden, Gent, 1997; Norbert Poulain, 'Creëren tussen idealisme en conformisme. De architectuur en de toegepaste kunst', *Interbellum in Gent. 1919-1939*, Gent, 1995: p. 167-193; Gent, Stadsarchief, Diverse kleine fondsen, inv. 132, n°71: *Fonds Oscar Van de Voorde*. De Vleeschouwer (1972: kol. 799) schrijft daarentegen dat het monument architectonisch gereveleerd werd door A. (i.p.v. O.) van de Voorde. A. Van de Voorde was tevens architect (*Bouwen door de eeuwen heen*, 4nc, Gent, 1982: p. 19, 164, 201, 244, 280, 349), maar er zijn voldoende bewijzen om aan te nemen dat dit monument het werk was O. Van de Voorde.

¹⁹ Antwerpen, AMVC, S58655: Yvonne Serruys, *Brief aan Mevr. Em. Claus*, [september 1924].

In 1924 kreeg Oscar Van de Voorde eveneens de opdracht om één van de vijf onderdelen van de Belgische afdeling op de roemruchte 'Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes' van 1925 te Parijs te ontwerpen (waar ook Serruys een beeld exposeerde), nl. de Galerie de l'Esplanade des Invalides. (Demey 1997: p. 34.)

²⁰ M. Maignan, 'Cours de décoration. Cinquième leçon. Des concours', *L'Art Décoratif*, 14 (1912): p. 74; Louis Dumont-Wilden, 'Yvonne Serruys. Sculpteur. A Propos d'une inauguration récente', *Gazette des Beaux-Arts*, 5, 4 (1921/II): p. 351; Lieven Van Den Abeele, 'Het monument in de 20ste-eeuwse beeldhouwkunst. Historische, politieke en sociale aspecten', *Monumenta*, Antwerpen, 1987: p. 27.

²¹ In Frankrijk bereikte de 'Statuomanie' haar hoogtepunt tussen 1830 en 1914, maar ook nadien bleef men standbeelden oprichten. (Chantal Martinet, 'Le monument public de 1850 à 1914', *De Carpeaux à Matisse*, Lille, 1982: p. 32-8.)

²² Het monument is gelegen aan een punt waar verschillende wegen samenkomen en grenst aan de grote vijver van het park. In en rondom dit park waren toen al talrijke culturele en recreatieve instellingen aanwezig zoals het Museum voor Schone Kunsten, het Feest- en Tuinbouwpaleis (alledrie ontworpen door Oscar van de Voorde), een muziekkiosk, talrijke standbeelden,... (Demey 1997: p. 39)

²³ Het Volk 11/5/1926.

²⁴ Gazette van Gent 10-11/5/1926: p. 2.

²⁵ Jos Murez, 'Standbeelden en monumenten in het Citadelpark te Gent', *Toerisme in Oost-Vlaanderen*, 6, 1 (1957): p. 4.

²⁶ Antwerpen, AMVC, S58655: Yvonne Serruys, *Briefaan Mevr. Em. Claus*, 21 oktober [1924]. De dichter Cyriel Buysse (1859-1932) (neef van de schilder Georges Buysse) was één van de talrijke vrienden van Claus die geregeld bij hem op bezoek of zelfs op vakantie kwamen. Claus beschouwde hem als een geestesverwant. Buysse wijdde in het jaar van de inauguratie een monografie aan zijn vriend. (Buysse 1926.) Claus portretteerde Buysse: *Portret van Cyriel Buysse*, 1924, olie op doek, Deinze, Museum van Deinze en de Leiestreek, inv.nr.119/CLAU.e-16. (afb. in: De Smet 1997: p. 231.) (Eeckhout 1974: p. 16; De Smet 1997: p. 8, 21.)

²⁷ Gent, Stadsarchief, Stad Gent, *Gemeentebblad 1925*, n° 2: Zitting van 9 april 1925, 51B, Gent, 1925: p. 261.

²⁸ Antwerpen, AMVC, S58655: Yvonne Serruys, *Briefaan Mevr. Em. Claus*, [september 1924]. Een foto uit 1923 waarop Emile Claus in zijn atelier te zien is in een gelijkaardige pose met schilderspalet en penseel in de hand, in kostuum en met een hoed op, is gepubliceerd in een artikel over hem door Anna De Weert. (Anna De Weert, 'Emile Claus. L'homme', *Gand Artistique*, 5, 6 (1926): p. 107-109.) Het is niet uitgesloten dat Serruys deze foto in bruikleen kreeg van de weduwe Claus en dat ze zich hierop inspireerde. Mogelijkerwijze bestaat er nog een andere foto van de meester waarop hij op identieke wijze poseert. Jenny Montigny maakte bovendien een drietal studies in oostindische inkt die Claus zittend en tekenend weergeven in een pose die sterk lijkt op die van het bronzen portret, ook met het linkerbeen geplooid. (privé-collectie. Afb. in: Cat. Charleroi 1997-8: p. 30, 43.) Mogelijk waren ook deze tekeningen inspirerend.

²⁹ Antwerpen, AMVC, S58655: Yvonne Serruys, *Briefaan Mevr. Em. Claus*, 21 oktober [1924]. Misschien gaat het om één van de broers Robert en Frédéric de Smet, schrijver en kunstenaar die ook bij "Vie et Lumière" aangesloten waren. Frédéric De Smet was ook organisator van de Gentse kunstsalons waarin hij zich expliciet verzette tegen een vernieuwing naar de geest van de avant-garde. (Poulain 1995: p. 172.) Misschien gaat het om kunstenaar en verzamelaar Léon De Smet.

³⁰ Een vergelijkbare verbeelding van een schetsende Emile Claus gecombineerd met op de achtergrond de voorstelling van koeien in bas-reliëf is ook aan te treffen in het bronzen bas-reliëf *Portret van Emile Claus* door Charles Vander Stappen uit 1895 (brons, privé-verzame-

ling). (afb.) Misschien diende dit als voorbeeld of inspiratiebron? De gewoonte om een architecturale achtergrond of een groot reliëf aan te brengen, kwam stilaan meer in trek. (June Hargrove, 'The Public Monument', *The Romantics to Rodin*, tent.cat., Los Angeles, 1980: p. 31.) De Parijse beeldhouwer, schilder, graveur en architect Antoine Etex (1808-1888) bijvoorbeeld maakte gebruik van een replica in bas-reliëf van het meesterwerk *Het vlot van Medusa* van Géricault voor diens grafmonument.

³¹ Dat de toeschouwer onmiddellijk moest kunnen zien over welk personage of welke gebeurtenis het ging, hield in dat kunstenaar en publiek ongeveer over dezelfde informatie en een gemeenschappelijke beeldtaal moesten kunnen beschikken. Hiervoor werden door de eeuwen heen verschillende types van monumenten ontwikkeld, die leidden tot een erg cliché-matige vormgeving aan het einde van de 19de eeuw. (Van Den Abeele 1987: p. 29.)

³² Antwerpen, AMVC, S58655: Yvonne Serruys, *Brief aan Mevr. Em. Claus*, 21 oktober [1924].

³³ Antwerpen, AMVC, S58655: Yvonne Serruys, *Brief aan Mevr. Em. Claus*, [11 oktober 1924].

³⁴ *ibid.*

³⁵ Klei, 19 x 11 x 19 cm, Menen, Stadsmuseum, inv.nr. 59 61 1 XXXII. (Tentoongesteld op: *Retrospectieve tentoonstelling. Anna De Weert, Jenny Montigny, Yvonne Serruys*, Deinze, 1987-88: nr. 75.)

³⁶ Een plaasteren afgewerkte voorstudie (76,5 x 71,5 x 44,5 cm) voor het hoofd van Emile Claus (afb.) die haast identiek is aan de definitieve versie is bewaard in het Museum voor Deinze en de Leiestreek (inv.nr.470/SER.y-1). Deze portretbuste werd tentoongesteld op de *Retrospectieve tentoonstelling. Anna De Weert, Jenny Montigny, Yvonne Serruys* (Deinze 1987-88: nr. 76.) Een erg gelijkend portret, maar zonder hoed werd gebeeldhouwd door Constantin Meunier. (afb.) (Constantin Meunier, *Portretbuste van Emile Claus*, brons, 44 cm, Gent, Museum voor Schone Kunsten.)

³⁷ Antwerpen, AMVC, S58655: Yvonne Serruys, *Brief aan Mevr. Em. Claus*, [11 oktober 1924].

³⁸ E.J., 'L'Art et la femme', [knipsel uit ongekende krant], 27/2/1925.

³⁹ Gent, Stadsarchief, Stad Gent, *Gemeentebblad 1925*, Gent, 1925, n° 2: Zitting van 9 april 1925, 51B: p. 261-263, 904. Opmerkelijkwijze staan de aanvraag en de goedkeuring van het monument wel genoteerd in het Gemeentebblad, waarin de beslissingen van de Gemeenteraad per jaar neergeschreven staan, maar niet in de jaarverslagen of *Rapports sur la Ville de Gand*. Deze jaarverslagen keek ik in het stadsarchief na voor de jaartallen 1924, 1925 en 1926. Ook in de *Verslagen over het bestuur en den toestand der Stad Gent in 1925 en 1926* (Gent, 1928-29) is geen sprake van het monument. Wel is er een foto van het monument aanwezig die genomen werd in 1940: Gent, Stadsarchief, Reeksen: Stedelijke Commissie der Monumenten en Stadsgezichten van Gent, Park: *Monument Emile Claus*, maart 1940.

⁴⁰ Gent, Stadsarchief, Stad Gent, *Gemeentebblad 1925*, Gent 1925, n°2: Zitting van 9 april 1925, 51B: p. 261.

⁴¹ *Id.*: p. 263.

⁴² Poulain 1995: p. 172. De hervorming van het kunstonderwijs zou vanaf 1926 op gang komen, onder meer onder invloed van Henry van de Velde (1863-1957).

⁴³ Poulain 1995: p. 171,180. Voor de inauguratie van dat monument tekende de kunstenaar zelf een affiche. Voor de inhuldiging van het grafmonument van H. Meert in 1925 werd ook een affiche ontworpen. Het is niet geweten of in de lijn van deze traditie voor de inhuldiging van het Claus-monument ook een affiche werd ontworpen.

⁴⁴ Georges Chabot, 'Le Salon Triennial de Gand', *Gand Artistique. Art et esthétique*, 4, 6 (1925): p. 117-136. Afmetingen en huidige bewaarplaats van de maquette (indien nog bestaand) onbekend. Een afbeelding ervan is gepubliceerd in Nicole Vanraes-Van Camp, *Yvonne Serruys (1873-1953)*, Menen, 1987: p. 71.

⁴⁵ Gent, Bibliotheek R.U.G., Kostbare handschriften, Fonds F. De Smet: Krantenknipsel van 10/6/1925.

⁴⁶ *ibid.*

⁴⁷ Parijs, Musée Bourdelle, *Brief van L. Dumont-Wilden aan Antoine Bourdelle*, 3/6/1925. De gevonden getypte brief was geadresseerd aan Bourdelle, maar het gaat om een standaardbrief die aan verschillende mensen werd verstuurd.

⁴⁸ *ibid.* Merkwaardig is dat de schatbewaarder van het comité woonachtig was te Parijs: M.J. Van Melle, Directeur de la Librairie Berger-Levrault, 5, rue des Beaux-Arts, Paris (VIème), terwijl de zetel van het comité in Gent was. Of was er misschien een opsplitsing van het comité in een Vlaamse en een Franse vleugel?

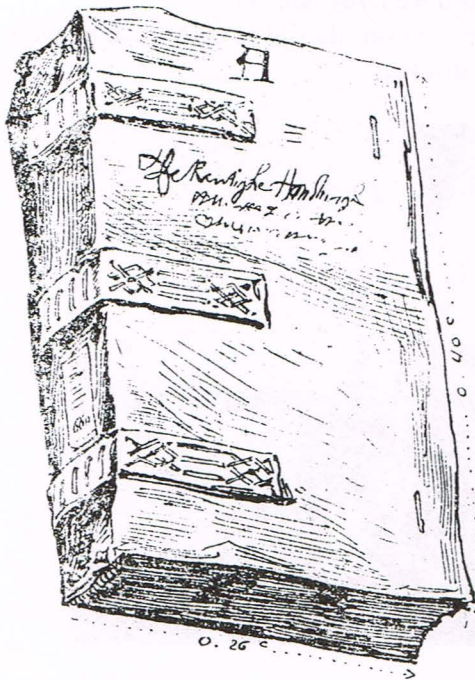
⁴⁹ Gazette van Gent 10-11/5/1926: p. 2.

⁵⁰ 'Publicité', *Gand Artistique*, 5, 5 (1926). Deze publiciteit was allicht ook in andere exemplaren aanwezig.

⁵¹ Poulain 1995: p. 190.

⁵² Serruys leefde en werkte op dat moment immers in Parijs. Slechts enkele keren is zij voor korte periodes in functie van dit monument naar Gent gekomen. Bij een bezoek aan Serruys' atelier in Parijs in 1936 zag Suzanne-F. Cordelier er alleszins de modellen voor de bas-reliëfs: *Les tableaux d'Emile Claus m'apparurent, tels qu'ils figurent sur les faces du monument qui lui fut élevé à Gand.* (Cordelier 1936: p.10.)

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE Nr. 55

Op 23 december 1897 stelde Alphonse Diegerick in de rubriek "Boekbanden - Staatsarchief St-Pietersabdij, Nr. 660 - XVI eeuw" in het Frans een fiche op over

REGISTERBAND VAN DE XVIE EEUW

Het register waarvan wij hier een tekening weergeven, en dat toebehoort heeft aan Hubert Lambrechts, abt van 1582 tot 1595, is een handleiding met aantekeningen over de inkomsten en de uitgaven van de St-Pietersabdij te Gent, over de jaren 1590 tot 1592.

Het is getiteld: "M.D.XC. In den name des heeren amen. Sal dit wesen den grooten bouck gheteekend A, toebehoorende ons Lambrecht by

den ghedooche des voonomts ende den gheheelen covente Abt van Sente-Pieters in Blandijns berghe; waer inne dat wij scriven ende oversetten sullen alle onse schulden ende wederschulden dat is credituers ende debituers.”

Wij dachten dat het interessant was het aspect van dit manuscript te reproduceren als specimen van een manier van inbinden die wij vaak tegenkomen in oude archieven en, in het bijzonder, deze van het Waasland.

Dit boekdeel is overtrokken met een sterk geelachtig perkament.

Drie riempjes in bruin leder omvatten stevig de rug van het register en zijn er bevestigd bij middel van hennepen koordjes. Deze riempjes met een tekening erop zijn op het plat deel van het boek genaaid met rijgbanden van wit kalfsleder.

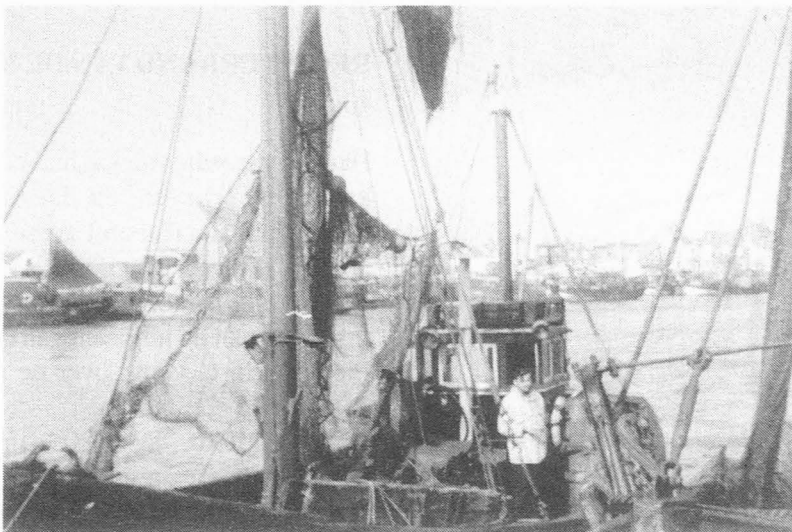

IK ZOU DAAR EEN BOEK KUNNEN OVER SCHRIJVEN **De charmes van dagelijksheid (vervolg en slot)**

dinsdag 6 september 1960

Via een kennis van een vriend van meneer Thibau is er een aanbod waar Frank en ik gretig op ingaan: we kunnen vannacht in Zeebrugge meevaren met een vissersboot; morgen rond de middag zijn we terug aan wal.

Natuurlijk veel te vroeg in Zeebrugge... en om de tijd te doden zat er niets anders op dan ergens iets te eten en te drinken.

Op de vissersboot Victorie.

De Z 611 Victorine is naar mijn mening een eerder klein bootje. Een paar bemanningsleden, een hut en twee masten. De mannen zeggen dat we ons geen zorgen hoeven te maken: de zee is kalm en er kan niets gebeuren.

Ja, mijn oor! We waren amper uitgevaren of het bootje begon naar voor en naar achter en naar links en naar rechts te slingeren... en in geen tijd lag alles wat ik in mijn maag had overboord. De bemanning leek daar geen hinder van te ondervinden en was de hele tijd aan het werk. Wij zijn aan dek gebleven... naar beneden gesukkeld, waar we ons nog ellendiger voelden... weer aan de oppervlakte gekomen, waar de frisse lucht toch niet echt voor beterschap zorgde... en zolang we op zee waren, heb ik me ellendig gevoeld. Nooit meer!

Eigenaardig: van zodra we de haven binnen voeren en het vervaarlijke slingeren ophield, voelden we ons op slag kiplekker. Onze beproeving was afgelopen.

We hebben van de vriendelijke bemanning afscheid genomen. Ze hebben ons een portie vis meegegeven voor thuis. En als we zin hebben in nog een keer moeten we maar iets laten weten. Frank ziet dat wel zitten. Wat mij betreft, ben ik er zeker van dat dat niet het geval zal zijn.

woensdag 7 september 1960

Met een paar auto's naar Brussel-Anderlecht om afscheid te nemen van Antoine, die vanaf vandaag deel zal uitmaken van de Congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria of Missionarissen van Scheut, of Scheutisten tout court. Er zijn dit jaar enkele tientallen roepingen-over de hele wereld verspreid moeten er in totaal zo'n 2.000 Scheutisten zijn- en in de tuin krioelde het dan ook van de talloze familieleden, die op deze dag van de intrede van de geroepene zeker wilden aanwezig zijn. Iedereen zag er bijzonder vervuld, opgetogen, ja zelfs uitgelaten uit. Gelukkige mensen, ook al kwamen ze hier vandaag definitief afscheid nemen van een zoon of een broer.

Beetje moeilijk moment voor iedereen toen het ogenblik aangebroken was dat de familieleden en vrienden verzocht werden afscheid te nemen en het klooster te verlaten. Wij hadden elkaar al de hand gedrukt (Het eigenlijke afscheid was een paar dagen geleden gebeurd toen Antoine me gevraagd had de hele namiddag samen door te brengen. We hebben toen eerst het begijnhof bezocht waar hij nooit genoeg kan van krijgen... en daarna heeft hij op zijn "altaar" in de leegstaande verdieping van het appartementsgebouw voor een van de laatste keren een mis opgedragen. Voor hem niet zomaar een spel of doen alsof, maar een betekenisvol gebeuren waarvoor hij tot in de kleinste details ook vestimentair volledig is uitgerust en waarbij hij telkens in een soort trance verkeert.), de allerlaatste momenten wou Antoine nog gaarne even alleen zijn met zijn moeder, vader en zuster, die Antoinette heet en die ik nooit eerder had gezien..

vrijdag 9 september 1960

Wie af en toe eens langs komt, is Roger Serras, die hier niet ver vandaan op het Eiland Malem woont. Hij volgt nu de opleiding voor onderwijzer aan de Normaalschool, maar we kennen elkaar van op het atheneum en de literaire avonden bij meneer Demey. Roger schrijft verwoed, hij is daar werkelijk door bezeten en hij droomt ervan in de niet zo verre toekomst een gedichtenbundel te kunnen uitgeven. Mocht dat niet onmiddellijk lukken dan zal hij zelf het woord nemen: hij heeft een schrijfmachine, uit gekleurd licht karton is het niet moeilijk omslagen te snijden en hij kan voldoende vlot met Chinese inkt overweg om voor iedere bundel een origineel omslag te ontwerpen. Hij probeert me warm te maken om dat samen te doen: ieder 10 à 15 gedichten... we delen de onkosten... samen moeten we toch in staat zijn om zonder veel moeite 100 of meer boekjes te verkopen... en eenmaal die eerste stap gezet, zal het nadien veel gemakkelijker zijn om in tijdschriften te publiceren. (Ik zat me af te vragen waarom hij dat niet met Jan Daele doet, met wie hij samen in de normaalschool zit en die toch ook bezeten is door schrijven... of schrikt hij ervoor terug om met Jan samen te werken, want die is altijd in zijn eentje bezig en nadat hij met zijn bromfiets een ongeval heeft gehad en op zijn hoofd is gevallen, zal het er waarschijnlijk niet op verbeterd zijn... maar ik heb er niet meteen aan gedacht hem dat te vragen.)

Roger maakt me wel gek met dat voorstel... maar ondanks de twee gedichten van vorige week, die de goedkeuring kregen van Marinette, ben ik nog niet zo overtuigd van eigen kunnen als hij... en in ieder geval bezit ik nog geen 10 en zeker geen 15 gedichten die de moeite waard zouden zijn om in een boekje gebundeld te worden. Als ik er in de loop van het academisch jaar zou in slagen af en toe een nieuw gedicht te schrijven, zouden we dat volgende zomer misschien eens kunnen proberen.

(Wat we in juli-augustus van 1961 dan ook gedaan hebben: het gedichtenbundeltje heette "Tweeluik", het werd in elkaar gestoken zoals hierboven staat beschreven; er zijn meer dan 200 exemplaren van verspreid.)

Toen hij afscheid nam en we al aan de deur stonden, zei hij me dat hij van plan is een selectie van zijn gedichten naar Raymond Herreman te sturen... of misschien gaat hij de enveloppe wel persoonlijk afgeven op de redactie bij Louis Paul Boon in de Sint-Pietersnieuwstraat... hij hoopt dat hij er iets zal over schrijven in zijn dagelijkse rubriek "Boekuil" in het dagblad Vooruit.

woensdag 14 september 1960

Marcel heeft het verhaal vanavond aan tafel verteld.

Raymond, een van zijn goede kennissen, is tegelijk een goed biljartspeler en een meer dan behoorlijk drinker. Een paar keer per week gaat hij naar zijn

stamcafé in Klein Turkije om te spelen en zijn lading alcohol naar binnen te gieten.

Maar een paar dagen geleden heeft hij toch werkelijk te veel gedronken en is het uit de hand gelopen, of liever, is hem iets overkomen dat hij niet licht zal vergeten. Na de spelen is hij te lang aan de toog blijven staan... en toen hij naar buiten stapte, was zijn gang behoorlijk onvast en moest hij zijn queue als steun en wandelstok gebruiken.

Toen enige tijd later ook zijn twee drinkebroers naar buiten stapten, zagen ze aan de overzijde van de straat dat de auto van Raymond er nog steeds geparkeerd stond... en dat er iemand in zat.

Ze zijn de straat overgestoken... tot hun verwondering zagen ze dat Raymond op de bank achterin zat en dat de tranen over zijn wangen rolden... ze hebben het portier geopend en hem gevraagd wat er aan de hand was.

Na enige snikken kwam het er eindelijk uit: "Kun je dat nu geloven... ik kan niet naar huis... ze hebben toch zeker wel het stuur van mijn auto gestolen!"

vrijdag 16 september 1960

Aan de achterkant van de Veldstraat, of liever, op de Ajuinlei, wordt de Leie over een afstand van 110 meter overwelfd. "Grand Bazar zorgt voor parkeer-gelegenheid" heet dat dan. Voor Grand Bazar en 80 automobilisten (chichimadammen die te lui zijn of die het ondenkbaar achten dat ze hun auto niet net voor de deur kunnen parkeren en een eindje te voet zouden moeten gaan, maar die moeiteloos uren in Grand Bazar en Innovation kunnen doorbrengen of in de Veldstraat kunnen paraderen) die er tegen 1 Fr. per kwartier zullen kunnen parkeren, is dat wellicht een goede zaak. Maar de andere Gentenaars? Moeten die blij wezen dat ze nu naar een betonnen parkeerterrein i.p.v. naar Leiewater kunnen kijken?

zaterdag 24 september 1960

Twee jaar geleden is men te Gent gestart met een Muziekfestival. In 1957 had men na de restauratie van het orgel van de basiliek te Tongeren de "Basilica Concerten" georganiseerd.

In Antwerpen ontstond in 1958 de v.z.w. "Feestcomité Stad Antwerpen", die diverse manifestaties wou organiseren, o.a. een Internationaal Theaterfestival. Drie zelfstandige festivals m.a.w. die leven werden ingeblazen door de wereldtentoonstelling in de hoofdstad.

In Brugge tenslotte legt men dit jaar uitsluitend het accent op de tentoonstelling gewijd aan de Vlaamse Primitieven in Europees bezit.

Nu heeft Jan Briers, die blijkbaar een doorzetter moet zijn, de culturele initia-

tieven van die verschillende Vlaamse steden tot één geheel samengebracht en is er reeds sinds vorig jaar sprake van een “Festival van Vlaanderen”, waarvan de manifestaties van de overigens onafhankelijke festivals van de steden uitgesmeerd liggen over verscheidene maanden. Het gemeenschappelijk logo op alle propaganda is de inmiddels reeds overal bekende luchter. In de toekomst zouden nog andere Vlaamse steden (Kortrijk, Brussel, Leuven, Mechelen) hun kandidatuur stellen om tot de organisatie van het Festival van Vlaanderen toe te treden.

Dat het Festival van Vlaanderen zoveel buitenlandse bezoekers aantrekt, is te verklaren door de artistieke waarde van de programma's en de kwaliteit van de uitvoeringen, maar evenzeer door het feit dat geen land zoveel historische zalen, kastelen en kathedralen bezit op zo'n beperkte oppervlakte.

woensdag 28 september 1960

In Ledeberg, net over de Sint-Lievensbrug, aan de rechterkant, waar voordien de ruïnes stonden van een 19e-eeuwse textiel fabriek, is het administratief en commercieel centrum van de Union Cotonnière gebouwd. Het ontwerp is van de Duitse architect Theodoor Kelter; de idee is van opdrachtgever baron Braun, die een gelijkaardig bedrijfsgebouw in Duitsland heeft gezien en hier in Gent een zelfde torengedouw wou neerzetten. Het eerste torengedouw van een bedrijf in Gent. Het gedouw telt tien verdiepingen, en de bovenste verdieping, de privé-woning van baron Braun, is hoger dan de onderliggende negen, omdat hij voordien reeds in Frankrijk het houtwerk voor de bekleding van de muren had gekocht en die is te hoog voor een normale bouwlaag. Waarom het gedouw op die plaats werd neergezet, terwijl er in Gent toch verschillende andere vestigingsplaatsen (Sint-Lievenslaan, Kantienberg) mogelijk waren? Omdat de baron in 1957 reeds wist dat hier later een belangrijke op- en afrit van de autosnelweg zal komen. Omdat de bedrijfsbelasting in Ledeberg lager is dan in Gent.

De baron is een machtig man. Zelfs de weg die hier vroeger van de Sint-Lievensbrug naar de Stropbrug liep, heeft hij ingepikt om er een parking van te maken. Hij is ook vooruitziend.

Binnenin zijn er twee liften en bestaat het gedouw eigenlijk uit twee symmetrische delen. Als de Union Cotonnière ooit failliet gaat, kan het gemakkelijk tot een wooncomplex worden omgevormd.

Zij die iets afweten van moderne bouwkunst beweren dat het een fraai gedouw is, waarvan het concept beantwoordt aan praktische en esthetische vereisten: een mooi voorbeeld van hedendaagse architectuur, een schoolvoorbeeld van het modernisme van de jaren vijftig.

woensdag 5 oktober 1960

Tussen de Volderstraat en de Bennesteeg zijn werkzaamheden aan de gang om er een flatgebouw op te trekken. Gisteren op het middaguur, is als gevolg van de graafwerken, in de Bennesteeg een huis gedeeltelijk ingestort. De waard en een dienstster zijn ijlings op straat gevlucht. Alleen een vrouw die zich in de keuken bevond, werd door vallende stenen aan het hoofd gewond.

Het huis in kwestie is de drankgelegenheid (en ook een gelegenheid tot andere dingen) "La Lanterne", waar twee jaar geleden de waardin en de dienstster werden vermoord. Moorden die tot vandaag onopgelost zijn gebleven. Vrouwen dood. Huis ingestort. Alle sporen, zelfs de plaats van de misdaad is verdwenen. De politie weet van niets. De dader loopt nog steeds vrij rond.

vrijdag 7 oktober 1960

Evolutie van het gemiddeld aantal uren dat er in fabrieken door arbeiders per jaar werd gewerkt.

In 1850 werd er gemiddeld 3.810 uur per jaar gewerkt.

In 1880	3.440 uur
In 1896	3.300 uur
In 1910	3050 uur
In 1930	2.410 uur
In 1937	2.350 uur
In 1947	2.350 uur
In 1960	2.100 uur

Dat betekent dat de arbeiders van 1850 meer dan 50% van de tijd (werk + pauzes om te eten) in de fabriek doorbrachten en dat de vrije tijd nauwelijks iets voorstelde.

Na de Tweede Wereldoorlog kwamen de verhoudingen geleidelijk aan totaal anders te liggen.

Nog steeds wordt 30% aan slapen besteed, maar de aanwezigheid op het werk neemt nog slechts 22% van de tijd in beslag en de arbeiders beschikken over 48% vrije tijd.

De strijd voor hogere lonen was in de jaren vijftig zeker het belangrijkste streven van de vakbonden. In de textielnijverheid stegen de lonen tussen 1946 en 1960 met 42%, waarvan het grootste gedeelte werd afgedwongen in de periode 1954-1960. Vanaf 1956 verwierven de arbeiders een tweede week betaald verlof.

In 1950 waren er in België 4.099 textielbedrijven die 201.846 bedienden en arbeiders tewerkstelden. In 1960 zijn er nog maar 2.956 bedrijven met 145.216

werknemers. In de metaalnijverheid is de orde van grootheid een half miljoen werknemers.

Wat vrouwenarbeid betreft werd in het afgelopen decennium zo goed als niets bereikt. Niet zo verwonderlijk als men weet dat de vakbonden op het standpunt staan: "Eigenlijk zouden we niets liever willen dan dat de gehuwde vrouwen zouden kunnen thuisblijven en al hun krachten besteden aan het huishouden en de opvoeding van de kinderen." Gelijk loon voor gelijk werk bestaat niet en pas in 1958 heeft men bereikt dat de vrouwen 75% van het mannenloon krijgen i.p.v. 70% onmiddellijk na de oorlog... als dat al geen 60% of nog minder was, zoals dat in sommige nijverheden het geval was. Deze ongelijkheid bestaat zowel in de industrie, de handel als de diensten... op één uitzondering na: de kapsters verdienen evenveel als de kappers.

dinsdag 11 oktober 1960

Naast het Museum voor Schone Kunsten, de Cercle Artistique et Littéraire of Kunst en Letterenkring op de Recolettenlei en nog een tiental galerijen is de Galerij Vyncke-Van Eyck in Gent waarschijnlijk de bekendste tentoonstellingszaal.

Ze werd gesticht door André Vyncke, die in 1896 te Sint-Martens-Latem werd geboren en daar in het café van zijn vader reeds als knaap in contact kwam met schilders, beeldhouwers en dichters. In 1929 trouwde hij met Rachel Van Eyck. In 1933 was hij medeoprichter en secretaris van de Galerij Ars, een revolutionaire tentoonstellingszaal die de Latemse Expressionisten stimuleerde.

In 1937 opende hij zijn eigen galerij "Vyncke-Van Eyck" op de Nederkouter 13 (voordien woonde daar de kunstschilder Jules Allaert, die er een kunst- en papierhandel had... en naar Brussel is vertrokken) met werk van Albert Servaes. De traditie van Galerij Ars werd voortgezet. Niet ten onrechte wordt beweerd dat vele Gentse kunstliefhebbers voor het eerst met moderne kunst in aanraking zijn gekomen door het werk en de tentoonstellingen van André Vyncke.

De galerij opent in september en sluit in mei of juni. De tentoonstellingen duren 14 dagen.

Het seizoen begint doorgaans met een "In memoriam tentoonstelling". Ook vorige maand was dat het geval: Jacques Bergmans (1891-1959). Op dit ogenblik loopt er een tentoonstelling van Jef Wauters. In het afgelopen decennium werden er 220 tentoonstellingen georganiseerd.

Buitenlandse kunstenaars zijn eerder uitzondering dan regel. De exposanten zijn overwegend Gentenaars of Oost-Vlamingen. Meestal wordt er werk getoond van impressionisten, expressionisten of kunstenaars die in die zin wer-

ken: animisten, neo-impressionisten of post-expressionisten. Abstract werk komt weinig aan bod. In het voorjaar is er doorgaans een jongeren collectieve. Ook vrouwelijke kunstenaars stellen er regelmatig tentoon. In de tweede helft van september was er een tentoonstelling van Lea Vanderstraeten.

Telkens we er naar binnen stappen, blader ik ook eens in de plakboeken. Een belangrijke historische bron voor het kunstleven in de stad voor de afgelopen 25 jaar.

vrijdag 21 oktober 1960

Horen vertellen dat een onervaren eerstejaars studente uit de provincie, die op zoek was naar een kot zo dicht mogelijk bij het station, in de Boudewijnstraat is terechtgekomen. Toen ze daar "kamer te huur" voor het raam zag hangen, is ze naar binnen gestapt... en ze dacht echt dat ze de vondst van haar leven had gedaan toen de vrouw haar vertelde dat de huurprijs slechts enkele honderden franken bedroeg. "Dat kan toch niet, mevrouw, zo weinig!" Het begon haar pas te dagen bij het vernemen dat de kamer alleen per uur wordt verhuurd...

donderdag 3 november 1960

Het taxibedrijf te Gent lijkt er toch wel op achteruit te gaan. Marcel had een soort krantje meegebracht en de cijfers liegen er niet om: een vermindering van het aantal voertuigen met 15% in de afgelopen tien jaar.

	Taxi's met vaste staanplaats op de openbare weg	Taxi's zonder vaste staanplaats op de openbare weg
1950	73	47
1951	72	51
1952	71	50
1953	69	47
1954	69	46
1955	65	40
1956	64	45
1957	64	47
1958	50	53
1959	51	52
1960	50	53

Die vaste staanplaatsen op de openbare weg waren in het begin van de jaren vijftig: Sint-Pietersstation (18 auto's), Korenmarkt (18), Zuidstation (10, Dampoortstation (8), Heuvelpoort (3), H. Kerstkerk (3), Begijnhoflaan, standbeeld Guislain (3), Sint-Annakerk (3), Koophandelplein (4), E. Van Beverenplein (3).

De taxi's met vaste staanplaatsen op de openbare weg leveren de stadskas jaarlijks 600.000 fr. op; die zonder vaste staanplaats 50.000 fr.

De grote bedrijven rijden met twee soorten huurrijtuigen: grote en kleine. Citax: Plymouth en Symca Aronde. Gent Tax: Chevrolet Bel Air en Renault 4PK.

Er zijn twee tarieven. Tarief I: binnen de perimeter of stadsgrenzen: Tarief II: buiten de perimeter en van 0.30u tot 6u, zowel binnen als buiten de perimeter. De tarieven zijn sedert het begin van de jaren '50 niet veel veranderd: de ingebruikstelling kost 5fr.: de kleine voertuigen rijden aan 6,35fr per km, de grote aan 7fr. per km. in Tarief I; het dubbele in Tarief II.

De lonen zijn aan de lage kant, maar dat wordt voor een deel goedge maakt door de fooien, die niet in de kilometerprijs zijn inbegrepen. Marcel spreekt daar nooit over, maar ik heb moeder al herhaaldelijk horen zeggen dat hij meer verdient met wat hij aan fooien krijgt dan met wat hij van de baas als loon ontvangt.

Tot het begin van deze eeuw reden er uiteraard geen taxi's in de stad, wel huurkoetsen of vigilanten. Het station aan het Graaf van Vlaanderenplein was een belangrijke staanplaats. In 1839 waren er 39 personen die huurkoetsen bezaten. Een rit met een vigilante kostte 1fr.; 's nachts minimum 1,5fr, de fooi voor de koetsier niet inbegrepen.

Zou er nog nooit een uitvoerige studie zijn gemaakt over de huurkoetsen en taxi's in de stad?

Je kunt behoorlijk ver in de tijd teruggaan, je zou de gemeentereglementen, de prijzen, de fooien en de drinkgewoonten van de koetsiers kunnen napluisen... en waarschijnlijk bestaan er tal van verhalen en anekdotes over het leven en de belevenissen van de koetsiers en chauffeurs. Een bekwaam interviewer (een fles onder de arm kan helpen) zou in staat moeten zijn heel wat uit Marcel los te peuten. Ongeletterde mensen van moeders generatie zouden zeggen dat je daar dikke boeken kunt over schrijven, maar ik vrees dat ze het mis hebben en dat ze daar niet toe in staat zijn: na anderhalve bladzijde zijn ze uitverteld. Boeken schrijven is een bezigheid van mensen die kunnen kijken en luisteren en een en ander in hun geest weten te ordenen.

dinsdag 8 november 1960

De Wet De Taye te Gent.

Na de Tweede Wereldoorlog was de situatie wat woongelegenheid betreft in ons land zo mogelijk nog dramatischer dan na de Eerste Wereldoorlog: zware oorlogschade, geen privé-initiatief wegens te hoge bouwkosten; geldgebrek bij de Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen. Gevolg: in 1950

telde Gent nog steeds 755 houten noodwoningen, 26 woonschepen, 30 woonwagens, 1500 onverbeterlijke krotwoningen, die niet onbewoonbaar werden verklaard bij gebrek aan nieuwe woningen; 389 beluiken met 5.326 woningen. In 1950 kostte een nieuwe arbeiderswoning, de grond inbegrepen, 250.000 fr. en zou een normale huurprijs 800 fr hebben moeten bedragen... wat voor veel arbeidersgezinnen en beluikbewoners totaal onbetaalbaar was.

In het midden van de jaren vijftig breekt voor de huisvestigingsmaatschappijen een periode van intense bouwactiviteit aan en op verschillende plaatsen in de stad worden grote saneringsplannen (wijk Briel-Tichelrei) en bouwprojecten gerealiseerd: Eiland Malem, Steenakker, Neermeersen, Verpleegsterstraat, Meulestede, Groene Briel, Watersportbaan.

De Wet De Taye (29 mei 1948) deed een beroep op het particulier initiatief en moedigde het aan door premies voor al diegenen die een woning wilden bouwen die aan bepaalde normen inzake woonoppervlakte voldeed.

Het aantal gezinshoofden in de 12 wijken van de stad Gent, die een bouwpremie hebben ontvangen:

1950: 103	1956: 70
1951: 128	1957: 51
1952: 116	1958: 60
1953: 108	1959: 37
1954: 117	1960: 41
1955: 89	

De meeste premies (283) werden uitbetaald aan gezinshoofden van de 9e wijk (Koning Albertlaan, Koningin Maria Hendrikaplein, Sint-Denijslaan...) en de 6e wijk (253) d.i. Ekkergem en Malem.

Opvallend: in 4e wijk (o.a. Sint-Lievenspoortstraat) heeft alles samen slechts één gezinshoofd in 1950 een bouwpremie ontvangen.

Van 1948 tot 1963 werden er in totaal 254.787 bouwpremies verleend. Daarvan gingen er 170.948 naar Vlaanderen, 55.669 naar Wallonië en 28.170 naar Brussel. Van de Belgen zijn het dus vooral de Vlamingen die met een baksteen in hun maag geboren zijn.

donderdag 10 november 1960

In de vooravond met moeder een bezoek gebracht aan haar tante Amélie. Die woont hier niet ver vandaan in een beluikhuisje van de cité Luizengevecht.

Tante Amélie is in 1870 geboren, ze is dus 90 jaar oud, maar ze is nog flink te been. Het is de enige nog levende zuster van moeders vader Francis. Haar echtgenoot, die ook nog in leven is en onmiddellijk opvalt met zijn lange grijze baard, is geboren te Zeveneken en enkele jaren jonger. Een fabrieksarbeider, net als iedereen. Hij heet Henri, maar iedereen noemt hem "De Kei". Die bijnaam heeft hij vooral te danken aan zijn gierigheid en schraapzucht. In de jaren dat

tante Amélie uit werken ging, was het eerste wat hij vroeg toen ze 's zaterdags thuiskwam, waar de centen waren die ze had verdiend. Toen hij met pensioen was, ging hij iedere dag vroeg in de morgen naar de groentemarkt om er alles samen te rapen wat gedeukt of half rot en bijgevolg onverkoopbaar was en dat bracht hij mee naar huis en verkocht hij aan de bewoners van het Luizengevecht. Behalve twee dochters hebben tante Amélie en De Kei ook drie zonen. Een van hen heet Kamiel. Moeder heeft hem in haar jeugd zeer goed gekend omdat hij in de jaren dertig in Kluizen woonde en met zijn auto vaak het ouderlijk café in Evergem bezocht.

Kamiel Weewauters, geboren in 1889 toen zijn vader De Kei nog maar amper 15 jaar oud was, die van beroep fietsenmaker was en op een fiets de onwaarschijnlijkste kunsten kon vertonen, was bovendien een heel behendig en snel schaatser. In 1919-1920, de jaren na de Eerste Wereldoorlog dat iedereen wapens bezat, heeft hij deel uitgemaakt van de beruchte dieven- en moordenaarsbende Van Hoe en Verstuyft en hij is daar in 1924 op het "proces van de eeuw" voor het Assisenhof voor veroordeeld tot levenslange dwangarbeid. Wat een heel zware, veel te zware straf was, want eigenlijke misdaden en zeker moorden heeft hij niet gepleegd. Die lange termijn gevangenisstraf heeft hij, gelukkig voor hem, niet helemaal moeten uitzitten. Na zes jaar en elf maanden hebben ze hem vrijgelaten.

Het is daar in het kleine huisje van tante Amélie wel een tamelijk ordeloze en smerige boel.

Was ze moeders moeder dan zou ze hier zonder enige twijfel alle weken grondig komen schoonmaken. Vermits Amélie zelf twee dochter heeft, moet moeder zich daar niet mee bemoeien. Toen ons koffie werd aangeboden, hebben we daar wel voor bedankt. Er stonden een koffiekannet op de stoof en een paar smerige koppen op tafel en het zou zeker de bedoeling geweest zijn ons in die koppen een geut koffie in te schenken. Vriendelijk bedankt. Liever niet. Tante Amélie, een klein mager vrouwtje, helemaal in het zwart gekleed en met een vieze schort voorgebonden, heeft levendige, smalle oogjes en een streepje mond, maar ze is helder van geest, herinnert zich nog nagenoeg haar hele levensverhaal en dat van haar familieleden en ze hoeft niet naar woorden te zoeken om daar boeiend en kleurrijk over te vertellen. Ze loopt krom van een leven lang labeuren en kinderen en kleinkinderen opvoeden. Ze heeft haar plaats in de hemel ruimschoots verdiend.

Op de terugweg naar huis heb ik dadelijk tegen moeder gezegd dat het een heel interessant mensje is, dat ze nog zeer veel weet en dat vlot onder woorden kan brengen... en als ze van plan is haar nog eens te bezoeken, wil ik gaarne mee om haar verder te horen vertellen. Ik ken geen andere mensen die zo oud zijn als zij... iemand die als dertigjarige de eeuwwisseling heeft meegemaakt en al 70 jaar was toen ik werd geboren, dat wordt toch stilaan iets heel uitzonderlijks.

Een mens zou die verhalen allemaal moeten kunnen opschrijven en haar vragen stellen om er echt het fijne van te weten... dat zou een brok van tientallen jaren sociale en economische geschiedenis tot leven brengen, uit de mond van iemand die het zelf allemaal heeft beleefd...

Als het niet wordt opgetekend, zal ze haar getuigenis met zich meenemen in haar graf en aldus zal ze voor altijd onherroepelijk uitgewist worden. Toch jammer dat er op die manier zoveel waardevolle informatie verloren gaat.

De Kei heeft iets onverstaanbaars gemompeld toen we binnenkwamen en verder heeft hij zo goed als geen woord meer gesproken. Hij zat trouwens te dommelen in zijn zetel naast de stoof. Wie weet was hij in zijn dromen niet nog maar eens zijn geld aan het tellen.

maandag 14 november 1960

Een uitzonderlijk en zwaar programma deze week. Vandaag krijgen we het bezoek van en verbroederen we met studenten van de Vrije Universiteit van Amsterdam. Omdat er zoveel te gebeuren staat en het een heel leuke week lijkt te worden, zijn die mannen van plan hier tot vrijdag te blijven.

Morgen bezoeken we o.l.v. professor Strubbe de stad Brugge, de abdij van Ter Doest en brengen we ook nog een bezoek aan Damme. Woensdag is er in de voormiddag college van professor Van Werveke; in de namiddag staat de jaarlijkse Gravensteenstoet op het programma en 's avonds vindt het al even traditioneel jaarlijks studentenbal plaats.

Donderdag gaan zij die dat wensen, en vooral, zij die daar nog toe in staat zijn opnieuw op reis naar de Westhoek om er Veurne, Ieper en Poperinge te bezoeken. Vrijdag tenslotte staat er een college van professor Ganshof op het programma en wordt het bezoek van de Hollanders in de namiddag afgesloten met een stadswandeling door Gent en een bezoek aan de St.-Baafsabdij, geleid door professor Van Werveke.

donderdag 1 december 1960

Het huizenblok tussen het Belfort, het Stadhuis en de Sint-Niklaaskerk is afgebroken en opgeruimd. Aanvankelijk werd er beweerd dat er op die plaats een reusachtige building voor de administratieve diensten van de stad Gent opgetrokken zou worden. Een moord! Daarna hoopten sommige naïvelingen dat daar een mooi parkje met bloemen en struiken zou aangelegd worden. Mis poes! De werkelijkheid is veel pozaischer: het pleintje dat is ontstaan, wordt omgevormd tot een parking. Het zou toch zonde zijn parkeerruimte op te offeren aan een stukje valse romantiek!

Ik beweert niet dat ik een absoluut tegenstander ben van vernieuwingen, alhoewel... maar als je ziet in welk razend tempo er de laatste jaren bomen worden omgehakt, waterlopen worden gedempt of overweld en oude huizen worden

afgebroken (blijkbaar is dat de prijs van de geplande vernieuwingen), vraag ik me toch af of de tol niet te hoog is en of men wel de juiste keuze maakt. Gent is toch een fiere middeleeuwse stad... of moet straks alles weg en plat om plaats te maken voor buildings, autosnelwegen en parkeerpleinen?

donderdag 15 december 1960

Hier dichtbij de Blandijnberg, je moet maar het Sint-Pietersplein oversteken, net naast de O.L.Vrouw-Sint-Pieterskerk, is de Twee Kerkenstraat... en in die doodlopende straat die naar de Schelde loopt, is er een gewelfde ruimte onder de kerk, het atelier en theater van schilder en mimespeler M.A.J. Hoste. Het theater is er sinds 1952.

Het Sabbatini pantomime-theater is wellicht een van de kleinste theaterruimten van het land: er kunnen niet meer dan 60 toeschouwers naar binnen. Toen na afloop van een vertoning aan Hoste eens werd opgemerkt dat het toch spijtig is dat zijn theater niet een paar meter groter is, antwoordde hij "Neen, het is juist groot genoeg." Na iedere voorstelling wordt het theater opgeruimd en tot schildersatelier omgevormd.

M.A.J. Hoste is als schilder een leerling van de academie en van Karel Van Belle, die vorig jaar is overleden en die in de periode van het interbellum met zijn mooie vrouwen zo en vogue was dat welhaast iedere Gentse burger een Van Belle aan de muur had hangen. De thematiek van Hoste ligt in dezelfde lijn, maar is toch enigszins anders: naakten, clowns, bijbelse verhalen, folklore, sprookjes, ballerina's. Hij heeft zelf ook verscheidene leerlingen opgeleid. Als mimespeler geniet hij een grote faam en wordt hij de Belgische Marcel Marceau genoemd, en hij schrijft zelf zijn pantomimes.

najaar 1997

Dit dagboek van de jaren vijftig is niet op het moment zelf maar veertig jaar later, in het midden van de jaren negentig, tot stand gekomen. Ik heb in de jaren vijftig wel zeer veel in me opgenomen en in mijn herinnering bewaard, maar als twintigjarige en zeker als tienjarige was ik zeker niet in staat geweest dat in geschreven woorden weer te geven.

De bedoeling was dubbel: een persoonlijke levensfase in woorden reconstrueren en tegelijk een beeld ophangen van wat er zich in de stad Gent zoal heeft afgespeeld.

Mijn historisch geweten heeft er nauwlettend op toegezien dat ieder feit en iedere gebeurtenis op hun juistheid kunnen worden nagegaan. Bij de uitwerking is de wit-zwart herinnering weliswaar ingekleurd, maar niets is vertekend en fantasie is er nauwelijks aan te pas gekomen.

En toch kan ik me niet van de indruk ontdoen dat datgene wat hier nu neergeschreven staat, de in woorden omgezette herinneringen, nu volledig de plaats

heeft ingenomen van datgene wat veertig jaar geleden in werkelijkheid is gebeurd. Heb ik weliswaar de indruk dat het allemaal precies zo is geweest, maar kan het best zijn dat de herinnering en de indruk-van-nu niet precies samenvalt met het echte gebeuren-van-toen.

Van de mensen die in dit dagboek een rol of hoofdrol spelen, zijn er in 1997 reeds velen lang tot heel lang overleden. En Antoine is uiteraard Scheutist geworden... maar hij heeft het land nooit verlaten en heeft zich in West-Vlaanderen gevestigd.

Daniël VAN RYSSEL

DE BLAASBOOG, EEN OUD, VOLKS MUZIEKINSTRUMENT TE GENT

Een bijzondere groep onder de volksinstrumenten staat bekend als pseudobassen (1). Ze zijn gemaakt van een eenvoudige stok, lat of schietboog die voorzien is van meestal één, uitzonderlijk twee darmsnaren. Onder deze snaar zit een opgeblazen varkensblaas gekneld die dient als klankversterker of resonator. Deze blaas zit bij alle Vlaamse boogvormige instrumenten bovenaan. Het instrument wordt bespeeld met een strijkstok en brengt daarbij een toonloos, brommend geluid voort, dat verwant is met dat van een rommelpot (2). Dit typisch Vlaams instrument was vooral populair in de zeventiende en de achttiende eeuw, maar geraakte pas in het begin van de vorige geheel in onbruik. Het werd door de "speelman" rechtstaand bespeeld en onderaan met de linkerhand vastgehouden en gestreken met de rechter (3).

Hoe dit instrument eruit zag is iconografisch goed gedocumenteerd. Tot omstreeks het midden van de 17de eeuw zijn er niet minder dan een tiental afbeeldingen van tot ons gekomen (4). Bij Jan Steen, bij Pieter Van der Hulst (zie afbeelding) en andere oude meesters komt het min of meer duidelijk voor. Is het dus reeds vanaf de zestiende eeuw op prenten en schilderijen herhaaldelijk afgebeeld, de naam ervan is pas vanaf het einde van de negentiende opgetekend, althans volgens de huidige stand van onze kennis. Twee nieuwe vermeldingen brengen daar nu verandering in. Beide zijn toevallig te Gent gelokaliseerd en tussen beide is er maar één eeuw verlopen.

Zo kwam een verder onbekende Michiel Lammelin, een speelman die bij feesten, danspartijen en dgl. voor de muzikale sfeer of begeleiding zorgde, op 21 juli 1617 "tavons ontrent de clocke thuyt, wat verblijt vanden drancke"(5). Toen hij voorbij het huis passeerde van Abraham Vermeere, zijn buurman, heeft "d' huijstvrou vanden voorn. Abraham (voor haer huys staende) versocht dat hij een liedeken zaude spelen up sijn instrument, wesende *een blaze ghespannen up eenen boghe*, zeggende dat zij daerup eens dansen zoude..."

Nar met blaasboog op *Vlaamse Kermis* door Peter Van der Hulst II (17de Eeuw).

Michiel wilde op dit verzoek graag ingaan, maar zijn vrouw, die eveneens voor haar deur stond, kwam ertussen, “vraeghende of hij niet langhe ghenouch voor het *mot* (6) (verstaende daerbij het bordeel) gespeelt hadde”. En daarop is de gehoorzame echtgenoot “up den voet met haer naer huys ende te bedde ghegaen”. Terloops moge hier worden opgemerkt dat voor *mot* in deze betekenis dit de tweede vindplaats is. Het lijkt een typisch Gents woord te zijn, vermits ook in de geciteerde tekst net nodig geacht werd de betekenis ervan te vermelden.

In dit Gents tafereeltje dat zich afspeelt in een niet nader genoemde straat, die echter zeker in een volkse wijk gelegen was, wordt het instrument bondig, maar goed beschreven. De naam ervan blijft ons echter onthouden.

Bij het begin van de achttiende eeuw echter wordt het instrument wel met name genoemd, nl. in het zangspel “de kleyn Komedi” van de Gentse rederijker Jacobus Hije (7). Hierin looft een lierman “den *blaesbogh* en den rommel-pot” als zijn favoriete instrumenten.

Deze naam is mij niet van elders bekend. Het is blijkbaar een uniek woord, een hapax legomenon. Een andere, de meest verspreide benaming naar men aanneemt, is *blazeveer*, waarin *veer* een samentrekking zou zijn voor *vedel*. Deze benaming vindt men voor het eerst opgetekend in De Bo’s *Westvlaams Idioticon* van 1873 (8). Men treft ze vooral aan rond Kortrijk en Oudenaarde, maar ook in de streek van Veurne en Dendermonde (9). Ze werd er uit de mondelinge overlevering opgetekend in een tijd dat het gebruik van deze pseudo-bas al lang over zijn hoogtepunt heen was.

De Gentse term *blaesboog* is veruit de oudste benaming voor het volkse, gestreken instrument dat hier onze aandacht heeft. In deze samenstelling wordt het ook heel raak gekarakteriseerd en niets belet ons aan te nemen dat *blaesboog*, in de 17de en 18de eeuw dé naam van dit instrument geweest is, zeker te Gent en omgeving, misschien zelfs in een groot deel van Oost-Vlaanderen.

W.L. BRAEKMAN

NOTEN

- (1) H. Boone en W. Bosmans, *Volksinstrumenten in België* (Leuven, 1995), p. 145.
- (2) H. Boone, “Gestreken en geschraapte pseudo-bassen in Vlaanderen en Wallonië”, in: *Liber amicorum Jozef Van Haver* (Kon. Comm. Volksk.: Brussel, 1991), p. 35-46.
- (3) E. Vander Straeten, *La Musique aux Pays-Bas avant le XIXe siècle* (Bruxelles, 1888), VIII, afb. 4.
- (4) H. Boone, *Liber amicorum*, p. 44.
- (5) RA Brussel, *Geheime Raad, Spaanse Tijd*, nr. 935.
- (6) Het woord *mot* is als synoniem van bordeel in de 17de eeuw te Gent bekend (*Gents Wdb.*).
- (7) Zie mijn *Leven en Werk van de Gentse rederijker Jacobus Hije (1667-1749)*, Cahiers van het Studiecentrum 18de-eeuwse Zuid-Ned. Letterk., nr. 21 (Brussel, 2002), nr. 74.
- (8) L.L. De Bo, *Westvlaams Idioticon* (Brugge, 1873), p. 144.
- (9) H. Boone, *Liber amicorum*, p. 44 en E. Vander Straeten, “De blaze-veer of Vlaamsche bas”, in: *Aldenardiana en Flandriana* (Gent, 1894, N.S. II), p. 32-34.

TESTAMENTEN, SCHENKINGEN EN STATEN VAN GOEDEREN VAN ENKELE BEGIJNEN GESTEED IN HET BEGIJNHOF ONZE-LIEVE-VROUW TER HOOIE (Vervolg en slot)

BEGIJN MARGUERITE D'OOSTERLINCK

Begijn Marguerite d'Oosterlinck, dochter van Anthone, werd gesteed in het convent Begga en overleed op 25 juni 1705. (31)

De bouw van haar huis

Op 21 november 1668 sloot ze een overeenkomst met jonkvrouw Anna Adriaenssens (32) *grootmeesterigge* of grootjuffrouw van het begijnhof en de infirmerie. De grootjuffrouw werd bijgestaan door de gestede begijnen jonkvrouwen Maria Bedts en Anna vander Maeren. (33) D'Oosterlinck verbond er zich toe om binnen het hof een nieuw huis te bouwen en dit naast het huis bewoond door begijn Joanne van Aelst. (34) Het huis moest de afmetingen en het uitzicht hebben van dat bewoond door begijn Van der Haeghen. (35) Marguerite mocht haar leven lang het huis bewonen. De dochters uit het eerste huwelijks van *haere cosijns*, jonkheer Jan Philips en jonkheer Philips d'Oosterlinck, konden bij eventuele intrede in het begijnhof van dezelfde voorwaarde genieten. Mocht Marguerite binnen de tijd van 20 jaar komen te overlijden en er had zich niemand van de dochters gemeld, dan kon de grootjuffer het huis verhuren. Van de huur zou jaarlijks 5-0-0 lb. gro. aan de erfgenamen worden overgemaakt. Het resterende bedrag zou ten goede komen aan de infirmerie. Indien zich helemaal niemand tijdens de termijn van 20 jaar kwam aanbieden om in te treden, dan kwam het huis volgens het gebruik *in den boesem vande voornoemde grootmeesterigge* te vallen. Presenteerde zich toch iemand, maar ze was nog te jong om aanvaard te worden, dan zou het huis voor haar bestemd blijven tot ze de leeftijd van 20 jaar had bereikt. Eens gesteed stond het huis haar leven lang ter beschikking. Eigenares Marguerite d'Oosterlinck verbond er zich tevens toe de daken en de muren te onderhouden en indien nodig de noodzakelijke herstellingen te laten uitvoeren. Indien ze *door veranderinghe van staete* uittrad of door een misdaad gedwongen werd uit te treden, werd haar huis verbeurd verklaard. Ze beloofde goed te zullen leven en de regel te onderhouden. Zij ging ook akkoord dat haar laatste rustplaats in gewijde aarde werd voorzien. Zonder de toestemming van de grootjuffrouw mocht ze niemand in haar huis opnemen en de grootjuffrouw kon het haar ook niet verplichten te doen. De eigenares verklaarde ook de eventuele lasten opgelegd door het magistrat van de stad voor haar rekening te nemen. (36)

Testament

Op 16 december verscheen Marguerite voor notaris Lieven de Vadder en de getuigen Pieter de Vadder, zoon van Jan, en Lieven Foucquet, om haar testament vast te leggen. Na met haar gesproken te hebben, verklaarden notaris en getuigen dat ze bij haar volle verstand was en een goed geheugen had.

Niettegenstaande de eerdere overeenkomst drukte ze de wens uit begraven te willen worden voor de communiebank in de begijnhofkerk. Zoals haar standing vereiste moest een marmeren gedenksteen op haar laatste rustplaats gelegd worden. De uitvaart moest geschieden met de hoogste dienst. Mochten door omstandigheden haar familieleden en vrienden niet tijdig aanwezig kunnen zijn dan kon het begraven plaatsvinden en de eredienst later volgen. Ze vroeg te zorgen voor 20 flambeeuwen, elk anderhalve pond zwaar, en vier "staankaarsen", elk twee kilo, en op het hoogaltaar 6 kaarsen, elk van *viendeelen* (37), en ook een flambeeuw voor elke kandelaar die aan de voet van het altaar zou worden geplaatst. Verder voorzag ze voor de twee zijaltaren vier kaarsen van een halve pond. Op de uitvaart wenste ze begroet te worden door de *biddende orders*, die zoals naar gewoonte twee religieuzen dienden af te vaardigen.

Verder voorzag ze 3 zakken tarwe, onder de vorm van broden, om aan de armen uit te delen. Voor haar zielenrust moesten er dertig missen gelezen worden in de begijnhofkerk. Driehonderd missen werden voorzien. De erfgenamen moesten de kloostergemeenschappen aanduiden. Op haar uitvaart moesten ook 8-0-0 lb. gro. aan de armen *soo begijntkens als andere* worden uitgedeeld.

Aan haar zuster Anna, indien nog in leven bij haar overlijden, religieuze en *suppereuse* in het klooster van *Tusschenbeke* (38), vroeg ze aldaar 40 missen te laten celebreren, waaronder één gezongen met de gezangen van de uitvaartdienst. Ze moest ook 5 pond kaarsen aankopen bestemd voor het hoogaltaar in het klooster. Samen met haar medezusters bekwam ze een recreatie ter waarde van 6-0-0 lb. gro. Was haar zuster intussen overleden dan kwamen de aankoop van was en de recreatie te vervallen. De 40 missen konden de erfgenamen eventueel aan een ander klooster toekennen.

Ook zuster Cecilia d'Oosterlinck, religieuze in het klooster van Sint-Joris (39) op het Zand te Gent, werd niet vergeten. Indien ze bij haar overlijden nog in leven was, diende men aldaar ook een uitvaartdienst te celebreren. De medezusters zouden een recreatie naar goeddunken van de erfgenamen ontvangen. Ze legateerde haar zuster Anna een lijfrente van 50 gulden het jaar, die haar moeder voor kwade dagen had voorzien, en die bezet was op onroerend goed eigendom van Marguerite. Verder legateerde ze aan jonkvrouw Anna d'Oosterlinck, dochter van Jacques, haar nicht, een lijfrente van 4-0-0 lb. gro. en door de erfgenamen te betalen. De lijfrente ging in op de dag van haar overlijden.

Jonkheren Anthone Norbertus en Jacobus Blasius, en jonkvrouw Theresia d'Oosterlinck, gehuwd met Alexander Coloma, heer van Beauprez, zouden elke 40-0-0 lb. gro. bekomen. Anthone Norbertus bekwam ook *haere scribaene*. (40) Mocht hij echter zonder wettige erfgenamen komen te sterven dan zou de *scribaene* in het bezit komen van een van de kinderen van Jan Charles d'Oosterlinck. Jonkheer Anthone diende hem bij leven aan te duiden.

Jonkvrouw Agnes Françoise Rosa d'Oosterlinck, dochter van Jan Charles, zou na het overlijden van begijn Marguerite in het bezit worden gesteld van de twee zilveren kandelaars met de kaarssnuit. Indien ze nog minderjarig zou zijn, dan zouden haar ouders de voorwerpen beheren. De eventuele wettige kinderen van jonkheer Jan Charles zouden bij haar overleden elk 100 gulden bekomen. Tijdens hun minderjarigheid zouden hun ouders het geld moeten beheren. De intresten moesten worden benut om hun opvoeding te voltooien of om enkele *rariteiten* als aandenken aan de schenkster aan te kopen.

Jonkvrouw Barbara d'Oosterlinck, dochter van Jan, zou het kruis met ingelegd schildpad bekomen en jonkvrouw Catharina de Neve, dochter van Pieter Sixtus, een *gelaese casse* met een wassen beeld van Christus.

Tenslotte legde ze er de nadruk op dat haar laatste wilsbeschikking stipt zou worden uitgevoerd, dat er niemand zich tegen deze beslissingen zou verzetten en dat alles eensgezind zou worden geregeld.

Schenking ten gunste van Jan Charles d'Oosterlinck

Twee dagen later, op 18 december 1702, schonk ze aan haar lievelingsneef Jan Charles, heer van Boesdaele, en gehuwd met Barbara Rosa de Neve enkele renten en roerende goederen. Naast notaris Lieven de Vadder traden als getuigen op Pieter de Vadder en jonkheer Anthone Norbertus, broer van de begunstigde. De schenking bestond uit:

- De helft van een jaarlijkse erfelijke rente van 100 gulden, de penning 12, ten laste van de *drij staeten des Landts van Brabant*, in het kwartier van Antwerpen. De uitkeringen vielen op 1 december en 1 juni. De andere helft van de rente kwam toe aan het klooster van de kartuizers (41) te Gent.
- Een jaarlijkse rente van 6-0-0 lb. gro., de penning 16, met vervalldag 22 februari en daterende uit 1694, die was verleden voor burgemeester en schepenen van het markiezaat Lede.
- Een jaarlijkse rente van 5-0-0 lb. gro., de penning 18, met vervalldag 7 september, bezet op jonkvrouw Marie vander Schueren, begijn in het zelfde hof.
- Verder 3 verschillende kleine renten (0-30-0, 0-20-0 en 0-10-0 lb. gro.), samen 3-0-0 lb. gro. bezet op de goederen van Steven de Raedt uit Asse (Brabant), en nu ten laste van zijn erfgenamen.
- Een jaarlijkse rente van 2-0-0 lb. gro., de penning 16, met vervalldag 12 april, en de achterstallen ten laste van Hendrik van Ransbeke en zijn echtgenote,

bezet op een perceel land te Asse. Nu eigendom van Gillis van Oucken die de weduwe van Van Ransbeke huwde.

• Meubels en huisraad, kledij, lijnwaad en wol, zilverwerk en andere voorwerpen, vermeld in *den inventaris* door de notaris opgemaakt en door beide partijen gelezen en ondertekend.

De begunstigde dankte uitdrukkelijk en beloofde de intresten uit te betalen aan de schenkster en verleende haar het vruchtgebruik van de goederen. De originele akten van de renten bleven in het bezit van Marguerite. De begunstigde bekwam ook een sleutel van de woning, de kamers en de kasten.

Inventaris van de roerende goederen

Houtwerk: een kast, een pers, een *rechtbanck* (42), een ledikant met een wit behangsel, tweegordijnen, een *coetse* (43) met twee gordijnen, 12 houten “zaalstoelen” met kussens en acht andere stoelen, een grote tafel met het tafelkleed, twee kleine tafels met tafelkleden, een *ingeleijde* vogelmuit, twee met ijzer beslagen koffers, nog een tafel, een *ingeleijde* tafel, 4 biertonnen en 3 stellingen, een meelbak, een boterkuip, potlijsten (sic), een tinnen bak, een olievaatje, in het zaaltje een *tardt* (44), een lessenaar, een blaasbalg, drie zitkussens, (haar)borstels, waarvan een ingelegd met schildpad, manden, enz.

Koper en ijzerwerk: een koperen ketel, een emmer, een beddenpan (45), een mortier of vijzel, een vispaan, een koperen bakpan, een sauspan, vier koperen potten *ofte marmieten* met een koperen deksel, twee koperen kookpotten, een koperen kandelaar, een koperen kaarspannetje, twee koperen brandijzers (46) met twee grote bollen en twee leeuwenkoppen, twee koperen wijwatervaten, een koperen armpje om kaarsen te doven, een koperen taartenpan met een deksel, een ijzeren kroon, een blikken gieter, een koperen lamp, een blikken pannetje, twee ijzeren potten, een ijzeren braadspit, twee ijzeren branders (47), twee tangen en twee schoppen, een strijkijzer, een *staenijzer* (48), een *hanghel* (49), twee ijzeren potjes, een *treckijser* (50), een scherpmes, nog een vispaan, een rooster, een ijzeren braadpan met de bijhorende lepel.

Tin: twee dozijn tinnen borden, een dozijn grote en kleine schotels, een tinnen zoutvat, drie wijnkannen: één met een tinnen en twee met een zilveren afsluiter, een tinnen waterpot, een glazen wijnkannetje met zilveren afsluiter, drie bierkannen met zilveren deksel, drie bierkannen met tinnen deksel, acht *gheleijersche* (51) schotels op de *rechtbanck*, acht gewone schotels, een dozijn versierde borden en nog een partij aardewerk.

Verder nog twee bedden met een strozak, een hoofdpeluw, vier oorkussens, vier dekens, een rieten stoel, een kerkstoel, een schutsel of tochtscherm, acht handdoeken grote en kleine, een dozijn *ammelackens* (52) eveneens grote en kleine, vijf dozijn servietten, een paar slaaplakens, vijf dozijn fluwijnen, vijf dozijn doeken, een dozijn grote doeken, een dozijn nachthalsdoeken, een do-

zijn slaapkousen (53), een partij, drie of vier dozijn, klein lijnwaad, een dozijn *snuytdoecken*, drie dozijn hemden, drie habijten, zes rokken, drie *capruijmen* (54), zes voorschoten zowel wollen als linnen, een wollen *faille* (55), zes slaaplifjes zowel wollen als linnen en tot slot al haar *lijve raeckende* klederen.

Volgde een opsomming van afbeeldingen en schilderijen, vermeld als *es konste*:

Vier portretten met bewerkte kaders, een landschap hangende in de *salette* op de schouwmantel, een schilderij op paneel de drie koningen voorstellende, een landschapje met een zwarte lijst: de uitverkiezing van Sint-Pieter, een schilderij van Onze-Lieve-Vrouw achter glas, een stilleven (een gedekte tafel) op een andere schoorsteenmantel, een schilderij van de H. Hieronimus in de woestijn, een met de Doornenkroning van Christus, een paneel met een versneden kabeljauw en een karper, nog een paneel met een wijnpot, een met een citroen op een bord, een met de graflegging van Onze-Lieve-Heer, eentje met Onze-Lieve-Vrouw, verder een spiegel met een zwarte lijst, een op koper geschilderd kersttafereel, een groot schilderij met de kruisdood, een met Jezus, Maria en Anna omgegeven met bloemen, eenzelfde met Onze-Lieve-Vrouw, een ander met een *teste* (56) met aardbeien, een met Sint-Paulus *heremiet* en Sint-Antonius in de woestijn. Verder nog andere kleine schilderijen en prenten.

Het zilverwerk bestond uit: een gedreven schenkschotel, een kommetje, een zoutvat, een schaalje genoemd *hansken* in de kelder (57), een schaalje in slechte staat, een dozijn lepels en vorken, een mosterdpot met lepeltje, een *confoor* (58) en een peperdoos.

Deze inventaris was door Marguerite ondertekend en werd op 18 december 1702 officieel vastgelegd ten huize van notaris Lieven de Vadder. Er steek nog een gedagtekende (28 oktober 1702) bekentenis bij waarin begijn Catharina van Hecke (59) verklaarde dat zij voor haar noodzakelijk gebruik van Marguerite een kastje, een tafel met drie kleine stoelen, twee schilderijtjes, een wit deken, een weinig lijnwaad, wat potten en pannen in bruikleen had gekregen.

Schenking ten gunste van jonkvrouw Isabelle van der Leenen

Uit liefde en affectie schonk Marguerite aan Isabelle, dochter van Jan Philips, een rente van 240 lb. gro. kapitaal, penning 24, vervaldag 9 oktober. De rente liep ten laste van jonkvrouw Anna van der Maeren, grootjuffrouw, en de jonkvrouwen Josijne van Dijke en Anna van Truijen, *gezelnede* van het hof. De akte werd verleden op 18 februari 1675 voor notaris Frans Wissaert met als getuigen Augustijn Goethals junior en Gillis Mestdach. Isabelle liet zich bijstaan door haar moeder Marie van Hesens.

In het dossier steken nog akten en afschriften ervan van de renten bezet op de gronden in Asse. Verder nog huurvoorwaarden en pachtcontracten, alles verleden voor de schepenen van het *godtshuijs van Afflighem*, die we hier niet behandelen. (60)

“Een auteur beweerde ooit dat het Klein Begijnhof voor verarmde edelvrouwen en middenstandsdochters was en dat het Groot Begijnhof armen aantrok”, schrijft H. Cailliau (61), verwijzend naar de bewering van pastoor Joos. (62) Uit de behandelde testamenten, schenkingen en staten van goederen blijkt dat de begijnen-jonkvrouwen allesbehalve arm waren, integendeel sommigen waren houdster van een (gedeelte) van een heerlijkheid en bezaten veel gronden en renten. De roerende goederen van begijn Marguerite d’Oosterlinck getuigen van een bepaalde welstand en smaak. Uiteraard kon de rijkdom van de begijnen variëren naar gelang het sociaal milieu waaruit ze kwamen. (63)

MATEN EN WAARDEN

1 (vierkante) roede = 14,8548 m²

1 gemet of 300 roeden = 4455,99 m²

1 (Gents) bunder of 3 gemeten = 1ha 33a 68ca

Korenmaat: 1 zak = 107,3 l

Havermaat: 1 zak = 152,24 l

1 zak = 2 halsters = 4 veertelen = 8 meukens = 24 achterlingen = 146 pinten

1 pond (lb) = 20 schellingen (s); 1 schelling = 12 penningen/groten

NOTEN

(31) Cailliau, o.c., p. 235.

(32) Anna Adriaensens Venedael was H. Geestjuffrouw, daarna grootjuffrouw van 1663 tot 1673. In 1673 gaf ze haar ontslag als grootjuffrouw. Ze verloor de strijd tegen de conventmeesteressen en de beschermheren, de abt van de Sint-Pietersabdij, de parochiepriester en deken, die protesteerden tegen het feit dat sedert 1670 geen generale rekeningvergadering met aansluitend grootjuffrouw-verkiezing was gehouden. Cailliau, o.c., p. 57, 118-119. Op p. 290 vermeldt Cailliau dat ze overleed op 1 januari 1673 en dat ze in 1673 het begijnhof verliet. O.i. overleed ze in de loop van 1673 of later.

(33) Maria Bedts werd gested in het convent Ter Bloemen. Ze overleed op 12 oktober 1677. Anna van der Maeren werd eveneens gested in het convent Ter Bloemen, werd meesteres van het convent en later grootjuffrouw van 1673 tot 1679 in opvolging van Adriaensens Venedael. Cailliau, o.c., p. 199 en p. 277.

(34) Joanne van Aalst wordt bij Cailliau niet vermeld. Na vergelijking met de overlijdensdata is het wellicht de vermelde Anna van Aalst, gested in convent Bruno. Ze overleed op 16 december 1677. *Ibidem*, p. 267-268.

(35) Bedoeld wordt wellicht haar bloedverwante Barbara Françoise van der Haeghen.

(36) Na de verplichte jaren verblijf in een convent kon een financieel krachtige begijn zich een

huisje aanschaffen voor het leven. De begijnen Anna van der Woestijne, Barbara Françoise van der Haeghen en Josijne de Neve waarvan sprake in dit artikel hadden een eigen huisje. Alle huisjes waren eigendom van het begijnhof. Ze werden in de loop der eeuwen gebouwd door het begijnhof of op kosten van begijnen of hun familie. In dat laatste geval konden ze er bepaalde erfenisrechten op laten gelden voor familieleden die in het begijnhof verbleven, doch het huisje werd steeds eigendom van het hof. In de loop van de 13^e en 14^e eeuw werden de begijnenhuisjes opgetrokken in hout en leem en geleidelijk vervangen door stenen huizen. Marguerite d'Oosterlinck liet een nieuw huis(je) optrekken. De stad Gent vroeg de begijnhoven geld voor de gebouwen op het hof. Begijn d'Oosterlinck verklaarde zich akkoord de lasten van de stad voor haar rekening te nemen. *Ibidem*, p. 125, p. 167-168, p. 170-171.

(37) Vierendeel of het vierde gedeelte, als specifieke maat van een of andere grootheid. Hier kaarsen van vermoedelijk 375 gr. WBNT, deel 21, kolom 372.

(38) Klooster van Tussenbeke. Voor meer gegevens, zie N.J. Weyns, *Monastère de Serskamp. Tussenbeek*, in: *Monasticon belge*, vol. 3, tome VII, Luik, 1980, p. 579-600; R. Ruys, *Het klooster Tussenbeke*, in: *Bijdragen tot de geschiedenis van Serskamp*, Serskamp, 1980, p. 65-75.

(39) Het klooster was gelegen in de Lange Violettestraat nabij de Vijf Windgatenstraat. Met dank aan de heer André Verbeke.

(40) Schrijftafel. Gewoonlijk een met laken of wasdoek beklede tafel, voorzien van verschillende laden en kastjes. Afgeleid van het Latijn *scribens*. WBNT, deel 14, kolom 1034.

(41) Raadpleeg J. De Grauwe, *Chartreuse de Notre-Dame Val-Royal à Gand*, in: *Monasticon belge*, vol. 5, tome VII, Luik, 1989, p. 943-1006.

(42) Zie noot 6.

(43) Zie noot 29.

(44) Dialectische bijvorm van terd; stap, tred. Wellicht een kleine opstapladder met een minimum van treden, kan ook een voetbankje zijn. WBNT, deel 16, kolom 965.

(45) Een meestal koperen pan die, gevuld met gloeiende kolen of houtskool om de lakens warm te strijken voor het wordt beslapen. WBNT, deel 2, 1e stuk, kolom 1130.

(46) Vuurijzer, vuurbok. J. Weyns, *Volkshuisraad in Vlaanderen*, deel 4, Beerzel, 1974, p. 1414.

(47) Zelfde betekenis als bandijzer, vuurijzer, vuurbok. Zie noot 46.

(48) Staand ijzer, ijzeren plaat staande tegen de schoorsteenstam, effen of met beeldwerk. WBNT, deel 15, kolom 143.

(49) Een getande ijzeren staaf waaraan de ketel boven het haardvuur hangt. J. Weyns, *Het huisraad in de Vlaamse Volkskunde*, KB-brochure, s.l., 1974, p. 8.

(50) Trekijzer of magneet. Hebben de verschillende betekenissen die verwijzen naar gereedschap terzijde geschoven. Blijft de betekenis van een magneet in de vorm van een hoefijzer over. WBNT, deel 17, 1e stuk, kolom 2447.

(51) Gleis, vaatwerk van fijne witte aarde met tinas verglaasd. Aardewerk vervaardigd volgens dezelfde techniek als een faïence. E. Verwijs, J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*, deel II, kolom 1992.

(52) Tafellaken. Weyns, *o.c.*, deel 4, p. 1430.

(53) Slaapkousen, kousen om mee te slapen, om koude voeten te vermijden.

(54) Caproen, kap, het was een hoofdkap, wordt soms ook een mantel mee bedoeld. Cailliau opteert voor de tweede betekenis (mantel). In 1771 wijzigde men de kledij " ... de hoofden van onse caperoenen ..." ook genoemd " ... eene laeken faille ..." omdat die te zwaar waren. Cailliau, *o.c.*, p. 172-173.

(55) Een lange zwarte sjaal die het hoofd en de rug bedekte, tot op de grond hing en vooraan kon worden samen genomen. De falie was zeer verspreid onder de burgerij in Vlaanderen en Brabant. J. Van Ryckeghem, *Eenvoud en raffinement. Een studie van de Gentse achttiende-*

eeuwse kleding in sociaal-economisch perspectief, onuitgegeven verhandeling, R.U.Gent, 1985, p. 81.

(56) Een aarden schotel of teil: een *teste petaters*, pap. Lievevrouw-Coopman, *Gents Woordenboek*, deel 3, Gent, 1974, p.1433.

(57) Zilveren schaalteje genoemd hansen. In het centrum van de schaal is een omgedraaide halfsferisch recipiënt dat bovenwaarts geopend is, en waardoor "Hansje" naar boven komt wanneer men de schaal met wijn vult. Catalogus: *Meesterwerken in zilver. Burgerlijk zilver van de 16e, 17e en 18e eeuw uit de Zuidelijke Nederlanden en het Prinsbisdom Luik uit privé-verzamelingen*. Tentoonstelling Gent Bijlokemuseum 19 april-30 juni 1985, p. 172-173, afbeelding nr. 116. Wanneer men in de 17e eeuw bij zijn gastheer een "Hansje-in-de-kelder" op tafel vond, dan kon men de gastvrouw feliciteren, want door deze drinkschaal kondigde men op ludieke wijze aan dat zij in blijde verwachting was. "Hansje" vertegenwoordigde dus het ongeboren kind in de moederschoot. Een dergelijke schaal vertoont veel overeenkomst met de normale platte drinkschaal op een voet. B: Ter Molen-Den Outer, *Hansje in de kelder*, in: *Spiegel Historiae*, 10^e jg., 1975, nr. 2, p. 114-116. Onze dank gaat hier naar mevrouw Christina Vandebussche.

(58) Toestel waarin zich een betrekkelijk zwakke warmtebron bevindt om de inhoud van een daarop geplaatste kom of schaal warm te houden. WBNT, deel 7, vol. 2, kolom 5206. Vergelijk met onze hedendaagse (elektrische) schotelverwarmer.

(59) In het werk van Cailliau komen er drie van Hecke's in aanmerking. We geven de voorkeur aan deze zonder vermelding van de doopnaam. (Catharina) van Hecke overleed op 4 september 1605. Cailliau, *o.c.*, p. 283. Wellicht is er verwantschap met de grootmoeder van begijn Josijne de Neve, Josijne van Hecke die op haar beurt verwant is met begijn d'Oosterlinck.

(60) RAG, Fonds de Neve de Roden, nr. 153.

(61) Joos, *o.c.*, p. 6. In de 19^e en de 20^e eeuw vormden de dochters van middenstanders en plaatselijke notabelen wel het merendeel van de begijnenbevolking.

(62) Cailliau, *o.c.*, p. 217.

(63) Cailliau, *o.c.*, p. 167.

Erik L. SCHEPENS

'T GENTSCH SPANT DE KRUUNE Reinaert in Gent en in 't Gentsch!

Reinaert en Gent

Om het Reinaertverhaal geografisch te situeren laten wij dr. Hubert Slings aan het woord. Hij is werkzaam als onderzoeker bij het project Nederlandse literatuur en Cultuur van de Middeleeuwen aan de Rijksuniversiteit van Leiden. Hij schreef "Reinaert de vos. Tekst in context". Het is een publicatie uit een reeks over historische literatuur. Voor het eerst worden in deze reeks de resultaten van decennia wetenschappelijk onderzoek gepresenteerd. In het hoofdstuk Reinaert en Gent schrijft hij:

“Reinaert de vos heeft iets met Gent. De Ysengrimus, het Latijnse dierenepos waarin Reinaert voor het eerst opduikt, werd omstreeks 1150 in deze Vlaamse stad geschreven. En ook Van den Vos Reinaerde, van ruim een eeuw later, bevat een aantal aanwijzingen naar Gent.

Het meest in het oogspringende voorbeeld is Isengrijns toespeling op Gent als belangrijke lakenstad: “Zelfs als al het laken dat in de beroemde lakenstad Gent vervaardigd wordt, perkament zou zijn, zou dat nog onvoldoende zijn om al het leed dat Reinaert hem berokkend heeft, te kunnen noteren”.

In de Latijnse vertaling van de Reinaert die in Brugge is gemaakt, de “Reynardus vulpes”, is die verwijzing weggelaten(!): in Brugge had men blijkbaar weinig behoefte om de aandacht te vestigen op deze concurrerende stad. De Gentse toespelingen zouden erop kunnen wijzen dat Willem “die de Madoc maeckte” zelf uit Gent afkomstig was en nogal trots was op zijn stad. Maar het kan ook zijn - het een sluit het ander niet uit - dat Willems luisteraars, onder wie zijn opdrachtgever(s), uit Gent afkomstig waren, en dat hij hun met zijn toespelingen een plezier heeft willen doen.

Gent behoorde in de twaalfde en de dertiende eeuw tot de belangrijkste steden van West-Europa. dat betekende ook dat de stad mensen van velerlei rangen en standen herbergde en dat maakt het aantal mogelijke publieksgroepen groot. Bij de middeleeuwse stad denkt men vrijwel meteen aan de burgerij, maar in een stad als Gent waren ook adel en geestelijkheid goed vertegenwoordigd. Zo waren er het Gravensteen en verscheidene kloosters en abdijen.

Ook de standen zelf konden op hun beurt weer onderverdeeld worden. Er was geen sprake van dat de eenvoudige landwerklieden of kleine handelaren zich in dezelfde culturele kringen bewogen als de schatrijke kooplieden en de stadsbestuurders die deel uitmaakten van het patriciaat. De laatste groep zal veelal binneskamers culturele avonden in kleine kring bijgewoond hebben, terwijl eerstgenoemden hun vermaak vooral bij de rondreizende kunstenaars op het marktplein of in de talrijke herbergen gezocht zullen hebben.

Het publiek: adel geestelijkheid of burgerij?

Stel, zegt Slings, dat Willem zijn Reinaert zelf aan zijn opdrachtgever(s) heeft voorgelezen, is dat dan op het Gentse marktplein geweest, in een van de kapitale koopmanshuizen, in de ridderzaal van het Gravensteen of misschien tòch in een van de stadskloosters? Voor al deze mogelijkheden zijn in de loop van de tijd argumenten aangedragen, maar nog steeds is er geen eensluidend antwoord.

Lange tijd is er geredeneerd volgens een rekensom: Willem geeft de adel er van langs, de geestelijkheid krijgt onder uit de zak, voor de plattelandsbewoners heeft hij al helemaal geen goed woord over; de enige groep die niet genoemd

wordt, de burgerij, dus dan zal de Reinaert wel voor een burgerlijk publiek geschreven zijn. In die interpretatie zou de figuur van Reinaert bedoeld zijn als het prototype van de slimme burger die, onafhankelijk van de oude machtsstrijd tussen adel en geestelijkheid, zijn eigen weg zoekt en uiteindelijk aan het langste eind trekt. Toch lijkt deze redenering op een wiskundige opgave waarvan het antwoord misschien wel klopt, maar waarvan de berekening fout is.

Zo is de theorie gebaseerd op de veronderstelling dat edelen of geestelijken zeker niet zouden zitten luisteren naar een verhaal waarin ze er zelf flink van langs krijgen. Maar is dat wel zo gek als het lijkt? De (Nederlandse) cabaretier (wijlen) Wim Kan verzorgde in de jaren zestig en zeventig jaarlijks een oudejaarsconferentie, waarin onder andere de politiek van het afgelopen jaar stevig bekritiseerd werd. Toch zaten er elk jaar een aantal vooraanstaande politici in de zaal, die min of meer teleurgesteld waren als zij niet voorkwamen in de conferentie. Zou datzelfde in de Middeleeuwen dan ondenkbaar zijn? Er zijn aanwijzingen dat ook middeleeuwse machthebbers er geen moeite mee hadden als een minstreel hun eens goed de waarheid vertelde; zolang dat maar niet direct, met naam en toenaam gebeurde. Bijvoorbeeld in de vorm van een dierenverhaal. (...)

“Het is bekend dat de Reynardus Vulpes, een getrouwe vertaling van Willems Reinaert bestemd was voor een geestelijk publiek. En een Gents burger, Jan Wasselin, laat bij zijn dood in 1388 aan zijn nazaten onder meer een bouc van Reynaerde na.”

Denken we hier maar aan Pierke Pierlala die alle Gentse “poletieke gliskeshieres” één na één over de hekel haalt: Papa Zielbîr, Kwak-Kwak, Guytsje de Splette, Tony de Paris, Daniël Termoyson, Sas van Roessoesoe, Frank Bike, Liezjevin Decaluwé, Kloeke Nadia, Marina Huurndroagers, Jantsje den Hoet, Koentsje Crucke, en ga zo maar door. Allen vinden het het einde om door Pier “uitgescheten” of toch minstens “in hulder hende gezet te worden”. Als ze in de zaal zitten doet Pier er nog een schepje bovenop tot groot jolijt van de toeschouwers en de betrokkene zelf. De grootste eer voor een politicus of B.V. is een caricaturale pop naar zijn evenbeeld gemaakt te weten. Dan pas ben je een tycoon in de Galerij der Gentse beroemdheden!

Wie in de Gentse Feesten- of nieuwjaarsconferenties door Pierke geen substantiële plaats toebedeeld krijgt, is een nul en stelt politiek of cultureel in Gent gewoon niets voor. En dat was bij Wim Kan ook zo.

Reinaert in ‘t dialect

Er zijn weinig verhalen die de afgelopen eeuw vertaald geworden zijn in het dialect verhaalt Slings verder. Gedurende de vorige eeuw is deze eer het Reinaertverhaal te beurt gevallen. Het werd vertaald in het Zeeuws, het

Gronings, het Limburgs en het Fries (dat trouwens nu een officiële taal is).
Hier volgt de vrije vertaling van verzen 41 t.e.m. 48

Gronings:

'n Pinksterdag, dou wied en zied
Blad en blui in veurjoarstied
Gruinde en rook aan stroek en bomen,
Lait de keunink soamenkomen
Aal de leden van zien hof,
Tot zien eer en tot zien lof.

Zeeuws:

't Was mie de Pienksterdaegen,
Mie 't jonge groen an bôôm en 'aegen
Dat de konienk an liet zegge
Dat 'n Rieksdag goeng belegge.
Aolles zou noe van de vree geniete
Want gin bèèst mocht ooit mî bloed vergiete
Zo'n Rieksdag was ok voe 's Konienks lof
As z'aollegaere kwaeme nae zien 'Of.

Fries

't Wie ien fan die Pinksterdagen,
doe 't struwel en bosk en hagen
meu grien leaf bidutsen wie.
Nommel, kening liuw, dy hie
syn hifdei oeral kundgje litten,
dy't er, soem hum 't lok meisitte,
hâlde woe ta greate lof.

Limburgs

Het waor ôm en ôm de Pêngsterdaag
in't veurjoarsgreun sjtông boschj en haag!
Keuning Nobel, haw einen opreup gedoan
ôm aan 't "HOF" in vergadering te gaan!
Ederein woar same geroope... euveral!
Want, zouw het lökke... dit geval...
Bracht dan de Keunink Roem en Lof!

Aantrekkingskracht

Men kan zich afvragen waarom juist het Reinaertverhaal zo'n aantrekkingskracht op de dialectsprekers heeft. Van de meeste andere Middelnederlandse verhalen bestaan zulke vertalingen niet. Voelen ze zich aangetrokken door het feit dat het verhaal op het platteland, in de vrije natuur, speelt? Of identificeren ze zich in hun strijd tegen de oprukkende standaardtaal, met de vos die de zelfingenomen gevestigde macht te slim af is?

Vorm en taal

In de Middeleeuwen werden verhalen anders vormgegeven. Tegenwoordig schrijft men proza omdat de boeken bedoeld zijn om stil te lezen. De Middeleeuwse verhalen zijn bijna allemaal op rijm, omdat zij bedoeld waren om voorgelezen te worden door minnestrelen of sprooksprekers, om naar te luisteren. Dit was voor het publiek de meest gebruikelijke manier om met een verhaal kennis te maken. De luisteraars kregen het boek nog de tekst in handen.

Reinaert In't Gentsch!

't Werd natuurlijk tijd dat er ook een Gentse versie verscheen. Daarvoor gingen wij terug op de originele Middelnederlandse tekst. De 3.469 verzen vertalen zag ik niet zo direct zitten... We kozen daarom de heel bekende maar historisch meest gecensureerde passage uit het verhaal: dat van Reinaert en Tijbaert de kater, maar de originele middeleeuwse versie waar Tijbaert de ballen van de naakte pastoor afbijt...

Wat vooraf ging...

Om het verhaal wat verstaanbaar te maken is het nodig het fragment in het verhaal te situeren. Bruin de beer is net halfdood aan het hof aangekomen en kater Tijbaert is de volgende die moet trachten Reinaert levend naar de koning te brengen. Reinaert ontvangt hem heel vriendelijk maar stelt hem voor, gezien het al zo laat is, pas de volgende dag te vertrekken.

De vos biedt hem een honingraat als maaltijd aan maar die lust hij niet. "Heb jij geen lekkere muis voor mij?" Op deze vraag had de vos gewacht en hij vertelt Tijbaert dat de schuur van de pastoor krioelt van de muizen. "Als je me daar naartoe brengt, zal ik voortaan je trouwe vriend zijn". Reinaert doet net alsof hij niet kan geloven dat Tijbaert muizen zo lekker vindt. Even later zijn ze samen onderweg...

En zet nuh ulder Gentsch" uures open!

En azuu liep neefke Tijboart
en zijn nonkel Reinoart

zuu rap of dan ze kosten tellen
mee grute stappen en wrie snelle

recht tot aan de poatersschure
die mee îrd'ne muren

langst alle kanten was beloken
tot dat de vos was ingebroken...

en hem wrie hoa tegoed gedoan
aan de poape zijne vetten hoan.

De pasterszeune, Martinet,
die hoa al veur dat gat gezet

ne strop! veur diene luulke vos aan t' hangen
Want hij zoe hem moar wa gîrre willen vangen.

En Reinoart - da schurkachtig dier -
die't wist sprak: "Tijboart, jongene, hier!

Kruipt moar deur 't goat noar binnen
en uh smulpartije kan beginnen.

Huurt de muizen piepen! Treuzelt nie...
frit z'op binst da'k het zie.

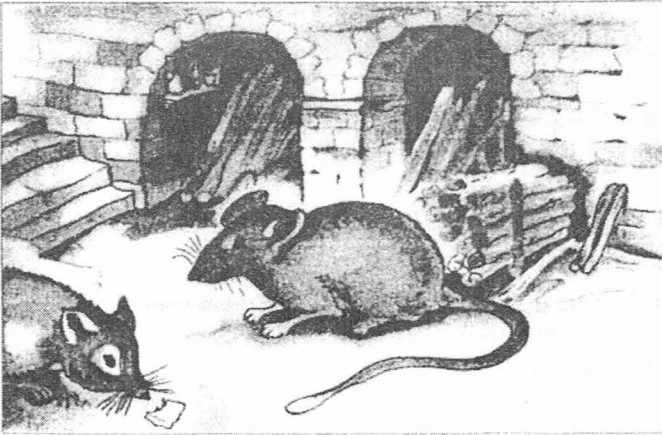
Kier were al van 't eten zat
'k Blijv' hier wel zitten veur da gat.

Me moeme moaken dan wij tweeën
Van den oavond nie mier schieën

Want morgenuchtijnk nog veur 't lof
Moeme zijn aan 's Keunijnks Hof.

Houtsnede uit Reynard the Fox, London
(Allde). Afbeelding naar Goossens &
Sodmann 1980, 373

Illustratie uit Reinaert de Vos van pater van Mierlo door Oscar Bonnevalle.

Morgen keunde bij mij logeren
Mijn wijf zal wel den buik soignerren.

Allez, goad' hier nuh blijven stoaan?
Of moe kik misschien veure goan?"

-“Zoe kik mij da nie berehwen?
Pasters zijn nie te betrehwen.

Dus,... doage'k ze nie girren uit...”
- “Allez... allez..., veuruit!!”

Den Tijboart, 't kalf, die springt in 't goat
en al meedien voelt hij den droad

die schirp in zijne nekke snijdt
en hij wier' nuh toch wel benijjt...

Van de ziere, mier of vele
zettege' hij op een gruate kele.

Dat klont deur mîrg en groate
dat Reinaort 't huurdege op stroate

en riep: “Vinde de muize goed, en zijn ze vet?
Moest da nuh weten Martinet,

da gij hier al da wildgebroad
in uh kasrolle sloat.

- 'k weet ei'ntlijk nie hoe dadde't meugt -
Hij moakteg' uh nog een saasse die deugt!

Seg, moat,... gij zingt binst dadde eet?
Es da de mod' aan 't hof, da'k weet?"...

Azuu klonk Reinoards leedvermoak.
Den Tijboard hongd al aan den hoak.

Hij moakt'ge zuu wrie van zijnen toot
Dat Martinet tons wakker schoot,

en nog half sloepend riep: "God zij geluufd
hij es gevangen die onzen hoane hee geruufd!"

'k Heh mijne strek op 't goe moment gezet...
Doar hee den dief nie op gelet!"

Hij stak wa struut aan in het vier.
Zuu kost hij beter zien, alhier,

wektege zijn moeder en zijn voder
en al de kinders thuupes te goader

en riep: "W'hemm hem te stekken!
Komd all' moal mee, me goan hem nekken!"

Tzelfs de paster moest hem nie bezinnen
en kwamd in zijnen bluuten veur de pinne.

"Hier zit hij!", riep Martinet mee luider stem.
"Luupt noar de schure, w'emmen hem!"

De paster liept al noar de schêwe
en paktege 't spinrok(*) van zijn vrêwe.

Moeder Julocke omstakt een kîsse
die doar nog lag al veur de misse.

Den paepe bleef veur Tijboart stoan
begost hem op zijn smoel te sloan.

“en Tijboart, ‘t kalf, die springt in ‘t goat”
Illustratie Oscar Bonnevalle

“‘k heh mijne strek op ‘t goe moment gezet...”
Illustratie Oscar Bonnevalle

“ ‘t Regendege sloagen op Tijboart zijn oarm
huufd.” Illustratie Oscar Bonnevalle.

Houtsnede uit Reynard the Fox, London 1620
(Allde). Afbeelding naar Goossens. Sodmann.

De paster in 't bluut gat - da zulde straks wel mîrken-
was bezig mee het kattedakkes te bewirken.

't Regendege sloagen op Tijboart zijn oarm hoofd.
Een uug' wast hij al kwijt: deur Martinet geruufd.

Den poap stond mee 't bluut klokkenspel te zwoaien
en zei: "'k Goa hem ne wrieë woafel droaien!

'k Goa 't rotbiest duud en sloan!'...
Oas Tiboart zoagt dat hij noar Piereland zoe goan,

kreegt hij wa mier courroage:
"Diedjuu, 'k stek hem al bij zijn foaze!"

En 't zoe de poater goan te schande:
Mee alle twie zijn klêw' en tanden,

sprongt hij tusschen 's pasters bienen
veur hem een stuksken kluut' te lienen,

al noar zijn buzze zonder noad,
woar dat hij mee de klokke sloat. (**)

Dat dijk vield af al op de vloer.
De vrêwe - diep bedroefd - die zwoer

op 't zielke van heur pa
da' z'er veel geld veur over ha

oas ze hoa keunen veurkomen
't malheur de paster overkomen.

Ze zee: "Da spel es zekerst deur Lucifîr iniengezet!
beziez dad' hier nuh, Martinet:

doar ligt 't geriedschap van uh voader...
En tzelfs al wordt zijn wond' nie kwoader

't zal nie mier vet zijn mee het liefdesspel
'k beseffe da moar al te wel!

Reinoart ston' nog altijd veur het gat
En viel bijkanst van 't lachen plat.

zuodat er hem ontsnapte, al langs zijn vossenreet,
van gruoit plezier 'n kolossoale scheet...

En hij zei al op zijn zokken:
"Zij moar stille, vrêw' Julocke.

Schie nuh toch uit mee uh gejank, hij ziet er al veel beter uit.
't En es gien schande dat hij moar ien klokke luidt."

En zuu truustege Reinoart de pastersvrêwe
die heur van't tsjepen nie kost hehwen.

(*) spinrok: hier: de stok waarop bij het handspinnen (bvb. op het spinnewiel) het nog te bewerken materiaal gestoken wordt. Ook de hoeveelheid te verwerken wol of vlas zelf wordt spinrok genoemd.

Dubbelzinnig of: erotiek tussen de regels.

Veel namen en uitdrukkingen in de Reinaert hebben een dubbele bodem. Zo heet in een vorig fragment de wolvin die door Reinaert genomen wordt Hersint (ze heeft er wel zin in) en Ludolf met de kromme vingers is de zoon van vrouwe Ogerne. (O, graag!)

Op een bepaald moment neemt Reinaert als geestelijk leermeester Cuwaert (de haas) tussen de benen om hem "het credo", de geloofsbelijdenis, te leren en hem "kappelaan te maken". Dat klinkt alsof er iets niet helemaal in de haak is, zegt Slings. Er zijn dan ook aanwijzingen dat in het Middelnederlands deze geestelijke termen in dubbelzinnige betekenis gebruikt konden worden. "Kapelaan maken" stond

waarschijnlijk voor masturberen en bij “credo leren” kunnen we in dit geval denken aan een homoseksuele relatie. Zou het toeval zijn dat hier naar geestelijke termen wordt verwezen?

Een randversiering in een Middeleeuws psalmenboek stelt ten andere meester Reinaert en zijn leerling Cuwaert voor, copulerend “op zijn hondjes”(zie afbeelding). Hubert Slings gebruikt het als illustratie op de voorpagina van zijn boek.

Ook onze “pape” of pastoor, die tegen de officiële regel van het celibaat in, getrouwd blijkt te zijn (!) en nog wel met ene vrouw Julocke, een naam die waarschijnlijk iets als “Jou lok ik” betekent. En de pastoor woont niet alleen samen met Julocke voor haar mooie ogen, want hij heeft er ook kinderen bij, waaronder “des papen zone Martinet”(vers 1171), die we bij naam kennen.

(vers 1235) “Ende (Martinet) wekte moedre ende vadre
ende die kindre alle gadre”

In het gekozen fragment schildert de auteur de pastoor opnieuw zeer negatief af. Tot driemaal toe wordt beklemtoond dat hij poedelnaakt zijn bed uitkomt.

vers 1240 Zelve die pape ne wilde niet sparen
kwam uit zynen bedde moedernaakt.

vers 1252 Die pape stond als hem wel scheen
al naakt ende sloeg slag in slag
up Tiebeert...

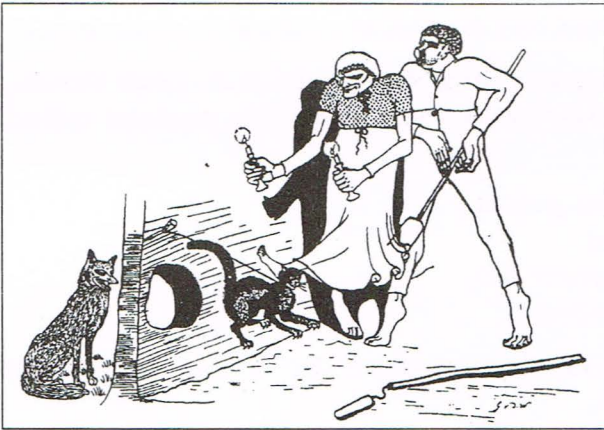
vers 1258 Die pape stond al bloter huid
ende hief up eenen groten slag.

Nu was het in de middeleeuwen bij eenvoudige mensen weliswaar gebruikelijk om naakt te slapen maar van geestelijken werd dat niet verwacht. Die behoorden zich ook ‘s nachts zedig te gedragen. Bovendien had de pastoor op zijn minst even snel iets kunnen aantrekken.

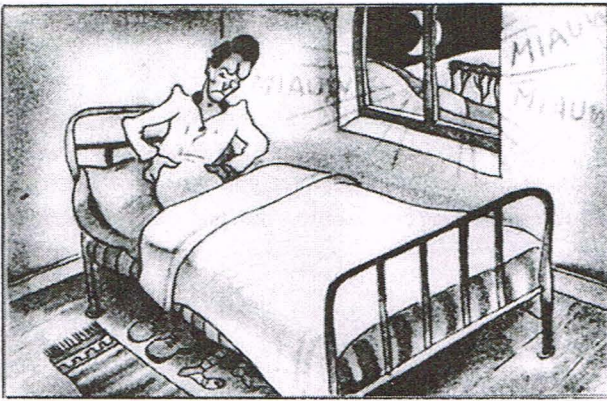
De pastoor heeft Tijbaerts aanslag op zijn edele delen dan ook vooral aan zichzelf te wijten. In zijn beeldspraak kiest Willem “die de Madoc maakte” nogal ironisch voor het klokkenspel en de klepel, waarmee de pastoor vanwege zijn beroep vertrouwd was (**). Het enige waarover Julocke zich achteraf druk maakt is of de pastoor ooit nog wel in staat zal zijn om met haar het liefdesspel te bedrijven...

In het Gentse dialect kennen we ook de uitdrukking: “’t es ne klokkeluier” wat slaat op iemand die zich masturbeert.

Eer hij het wist zat Tybaert in den strop gevangen.

Censuur

Door de eeuwen heen is het verhaal van Reinaert populair gebleven maar de castratiescène heeft in de loop der tijden heel wat uitgevers in verlegenheid gebracht. Men had er moeite mee deze passages ongecensureerd af te drukken. Vandaar dat er soms voor creatieve oplossingen gekozen werd, waarbij Tijbaert de pastoor van een deel van zijn... neus ontdeed. Stijn Streuvels vertelt het als volgt:

“...Razend van de pijn deed hij eenen sprong naar het hoofd van den huisbaas,

die dicht genaderd was, en beet hem den neus af, zoodat hij in onmacht viel.”

In de “Reinaert de Vos” uitgegeven door de Vissende Kat en chocolade Victoria, geïllustreerd door de Gentse kunstenaar Oscar Bonnevalle, maakt het verhaal nog grotere sprongen:

“De kater, meer dan ten halve gedood,
Kreeg een inval in zijn nood.
Bedreigd als hij was, met groter wêe,
Beet hij algouw de koord in twee,…”

En voilà, niks meer testikels van blote pastoors afbijten, zelfs geen neus: koord in twee, ‘t is rap geflikkerd...

Ook van de scheet:: (vers 1287) “ende hem krakende die taverne” (zodat hij een krakende wind liet) is in de gekuiste versie geen sprake meer. Wat dacht je? Opperuimd staat netjes.

Ook de illustratoren deden aan zelfcensuur. Zij tekenden steevast aangeklede pastoors, zowel in nachthemd in het bed als helemaal aangekleed in de stal. Dit is zo het geval voor de Gentse kunstenaars Gustaaf van de Woestijne en Oscar Bonnevalle die niet wilden dat de lezers dachten dat pastoors lid waren van de Naturistenbond.

Eddy LEVIS

BRONNEN

- “Reinaert de vos.” Tekst in context. Samengesteld door Hubert Slings. Amsterdam University Press, 1999.

- “Reinaert de Vos voor de vierschaar van Koning Nobel den leeuw. Een nuttig en vermakelijk verhaal voor groote en kleine kinderen. Naverteld en uitgegeven door Stijn Streuvels. Opgeluisterd met teekeningen door Gustaaf van de Woestijne.” Van Ryselberghe & Rombaut, Uitgevers, Kouter, 1, Gent. Drukkerij Erasmus, Gent, 1926.

- “Le roman du Renard”. Adapté et présenté par les éditions du Chat qui pêche, Bruxelles.

“Reinaert de Vos” aangepast en voorgesteld door de Vissende Kat, Brussel.

Gedrukt op de persen van Snoeck-Ducaju, Gent.

De bijhorende chromo’s waren verpakt in de chocolade van biscuits - Chocolade - Suikerwaren S.A. Victoria N.V. Brussel en werden in de vijftigerjaren van de vorige eeuw door de kinderen verwoed verzameld en geruild.

De twee laatstgenoemde werken waren ten andere mijn eerste literaire contacten met het Reinaertverhaal.

DE LIEVE

Wij ontvingen een brief van de heer Denis Raman, Voorzitter van de vereniging “t Zwin Rechteroever”, een vereniging ter bevordering van geschiedkunde, heemkunde en archeologie te Damme.

Deze vereniging zet zich o.m. in voor de bescherming van de Lieve.

Op het grondgebied van Damme is de authentieke historische bedding vandaag nog goed zichtbaar en dit over een traject van 5 km. lopend vanaan de stadswallen van Damme tot aan het Schipdonkkanaal te Moerkerke.

De vereniging heeft reeds een beschermingsaanvraag ingediend bij Minister Paul Van Grembergen voor het tracé van de Lieve op het grondgebied van de stad Damme.

Het ideaal zou natuurlijk zijn dat gans het tracé van de Lieve van Damme tot Gent zou beschermd worden. Met deze bedoeling heeft de vereniging contact genomen met verschillende heemkundige kringen die de Lieve in hun werkingsgebied hebben, om voor dit doel tot een eventuele samenwerking te komen.

Onnodig te zeggen dat wij volledig achter dit initiatief staan.

De vereniging bezorgde ons ook een korte historische schets van de Lieve die wij hier graag laten volgen.

In de 13de eeuw waren de steden Brugge, Gent en Ieper “vrije” steden met vrije burgers geworden, waarvan de rechten vastlagen in “Charters” of “Keuren”. Als zeehaven werd Brugge de markt en stapelplaats van Europa. Gent was jaloers en bekwam in 1251 van Gravin Margareta de toelating om een kanaal te graven over Wondelgem, Maldegem, Moerkerke tot Damme.

Deze onderneming kostte schatten geld. Groot was het pak klachten en processen bij dit delfwerk. Het kanaal kreeg een zoete naam: de Lieve. Teneinde zoveel mogelijk spuien en sluizen te vermijden werd de Lieve gedolven vanuit de wallen van ‘t Gravensteen te Gent tot buiten de stad en in noordwestelijke richting.

Brugge liet in de 12de eeuw al een kanaal, de Reie, graven tot aan een dam - een nederzetting van vissers - die het Zwin afsloot en het achterland aldus beschermde tegen overstromingsgevaar. Aldus bekwam Brugge een voorhaven “de Dam” - later Damme genoemd - die zich situeert op de samenloop van Reie en Zwin. Nadat Damme door Filips van den Elzas tot een vrije stad verheven was, werd zij een heel belangrijke handelshaven.

Toen in 1251 de delfwerken van de Lieve begonnen, namen de Gentenaars de Hoge Kale voor een klein gedeelte in de bedding van hun **kanaal** op. Daarna lieten ze de hoge Kale links liggen om hun werk in noordwestelijke richting verder te zetten.

De Lieve behoorde in volle onbetwiste eigendom aan Gent en alles wat maar enigszins in betrekking stond met het kanaal, werd door de schepenen van Gent beslist en behandeld. De Lieve bezorgde Gent veel rijkdom en weelde. De bruggen over de Lieve moesten eveneens door de Gentenaars gebouwd en onderhouden worden. Door de Gentenaars werden vijf bruggen over de Lieve geworpen: drie in West-Vlaanderen (één te Damme en twee te Moerkerke) en twee in Oost-Vlaanderen.

A. Sanderus (1586-1664) beschrijft in zijn boek "Verheerlijkt Vlaanderen" de Lieve. Daar het kanaal over een hoogte liep, was men verplicht het water kunstmatig hoog te houden. Dit werd verwezenlijkt met behulp van rabotten. Zonder deze rabotten zou de Lieve nooit bevaarbaar geworden zijn. Zij zou in de twee richtingen zowel in de richting van Gent als in de richting van de zee zijn drooggelopen.

De Lieve liep ook dicht bij belangrijke historische monumenten (o.a. de abdij van Zoetendale), speelde een belangrijke rol in het agro-economisch leven van de streek en beheerste de volledige waterhuishouding van het noorden van de twee provincies. De Lieve ligt ook aan de oorsprong van oude historische woonkernen zoals bv. Moerkerkebrug.

Studies en archeologische opgravingen kunnen heel wat interessante informatie geven over historische sites, rabotten, bruggen, e.d.

In 1470 was Sluis reeds verzand en in 1520 was de haven van Damme verdwenen. Dit fenomeen veroorzaakte de economische ondergang van de Zwinstreek en had tevens een noodlottige invloed op de economie van de

Lieve. De haven van Damme werd onbeduidend en de prachtige Lieve werd een kleine binnenvaart ten dienste van de oeverbewoners, bevaren met kleine vrachtschepen. Zo telde in 1596 de toelwachter te Damme nog slechts 419 schepen waarvan 132 met hout geladen.

De terloorgang van de Lieve werd nog verder bewerkstelligd door het graven van een nieuw kanaal van Gent naar Brugge in 1613-1614. Naar het einde van de 17de eeuw toe verslechterde de toestand van de Gentse Lieve nog. Gent had ondertussen een uitweg naar de zee tot in Oostende gezocht via de "Suytleye" of Bruggevaart. Binnen Gent weliswaar bleef er nog de Lievehaven, die een drukke trafiek kende door de bloei van de handel met Zeeuws-Vlaanderen en Holland via de nieuw gegraven Sassevaart, de voorloper van het huidig zeekanaal Gent-Terneuzen.

Een plan van het einde van de 18de eeuw toont ons de Lieve tussen Balgerhoeke en Damme als een kronkelend beekje in een tuin. De stad Gent behield het eigendomsrecht op de Lieve tot 1828. Aangezien de Lieve niet meer verzorgd werd, slibde ze stilaan dicht en raakte overgroeid met watergewassen. In 1872 stond ze bijna zonder water. Ze wordt door de aanpalende eigenaars stilaan opgevuuld en ingepalmd.

Het graven van het Leopoldskanaal en het kanaal van Schipdonk vormden een belangrijke wijziging in de morfologie van het Lievekanaal. Bij de aanleg van het Schipdonkkanaal heeft men de bedding van De Lieve gevolgd van Zomergem (Stoktevijver) tot Maldegem. Het stuk van de Lieve op het grondgebied van Moerkerke en Damme - in de provincie West-Vlaanderen - verloor zijn functie volledig. Het kanaal, toen al sterk verzand, werd uiteindelijk gedempt. Sporen zijn heden wel nog duidelijk merkbaar in het landschap. Het zou zeer jammer zijn mocht dit historisch erfgoed, dat nog niet al zijn geheimen heeft prijsgegeven, verloren gaan.

GENTSE MEMORIEDAGEN: 25-26-27-28 MEI

25 Mei 1462

Filips Courault, abt van de St-Pietersabdij, legt de eerste steen van de nieuwe toren van de St-Janskerk.

De plannen ervan werden gemaakt door Jan Stassins.

25 Mei 1765

Dood van Pierre-Joseph Le Blan.

Hij was stadsbeiaardier, horlogemaker van de stad, componist en auteur van een "Livre de Clavecin". In 1757 werd hij bestuurder van de schouwburg.

Hij werd geboren te Zinnik in 1711.

Hij werd hier beiaardier in 1745 en bleef dit tot in 1758.

Op 17 April 1763 gaf hij een eigenaardig concert in de schouwburg van St-Sebastiaan: "een konstigen Beyaert van Glazen met groote en kleyne klokskens en verscheyde registers die van malkander konnen gescheyden worden."

25 Mei 1916

Dood van Guillaume Rommelaere.

Hij werd geboren te Gent op 2 October 1836.

Hij behaalde zijn diploma van Dokter aan de Universiteit alhier.

Hij verbleef een paar jaren in het buitenland en vestigde zich dan in Brussel.

Hij pleitte voor de vernieuwing van het onderwijs in de Geneeskunde en voor de invoering van practische lessen.

Bouwde zijn carrière op aan de U.L.B. Hij werd er Rector van in 1894.

Hij was de lijfarts van Koningin Marie-Henriette.

Het Rommelaere-instituut werd naar hem genoemd.

26 Mei 1301

Philippe le Bel wordt met zijn vrouw Jeanne de Navarre te Gent ontvangen door de Leliaards.

26 Mei 1547

Keizer Karel willigt het verzoek van de Gentenaars in om een nieuwe verbinding te maken met de zee, anders gezegd de Sassevaart.

26 Mei 1648

De stad koopt een deel van het Prinsenhof aan en laat er kazernes maken.

26 Mei 1688

De St-Sebastiaensgilde verkoopt het terrein van de huidige Franse theater aan de Stad.

26 Mei 1814

Mgr. de Broglie, bisschop van Gent, keert na 3 jaren ballingschap, triomfante-lijk in de stad terug.

De seminaristen met palmen wuivende, begeleiden hem, terwijl een regiment

voetvolk en Duitse troepen die toevallig te Gent verblijven na de val van Napoleon, hem militaire eer bewijzen.

26 Mei 1832

Men signaleert de eerste gevallen van cholera in Gent.

De verschrikkelijke plaag neemt een bliksemsnelle uitbreiding in de straatjes, beluiken en krotwoningen.

Het eerste slachtoffer van de epidemie is een zekere Claessens, een kleermakersgast uit het Oliestraatje.

Vier maanden later waren er 1227 inwoners van onze stad aan de gevolgen van de epidemie gestorven.

26 Mei 1858

Stichting in het Hôtel Royal op de Kouter van de “Cercle Commercial et Industriel”.

De vereniging koopt 2/3e van het Hôtel de Nockere (oud Hof van Wackene). Deze katholieke kring speelde een actieve rol bij de hulp aan textielarbeiders gedurende de katoencrisis in de jaren 1860.

26 Mei 1908

De eerste proefvlucht van de Franse vliegenier Henri Farman in Gent.

In 1908 leefden wij nog volop in de pionierstijd van de luchtvaart.

Het is nog geen 5 jaar geleden dat de gebroeders Wright in Amerika een vlucht van 250 meter maakten.

De gewezen autopiloot Farman had zich op de luchtvaart geworpen en had enkele jaren voordien reeds een fortuin weggekaapt door als eerste een vlucht te maken van 1 km. in gesloten kring.

In 1908 kwam hij naar onze stad op uitnodiging van de “Aéroclub des Flandres” enkele demonstraties geven. Bij zijn aankomst reed men hem naar het St-Denijsplein, maar hij keurde het af omdat de grond te zandig was en het terrein te klein. Dan reed men hem naar de haven waar nog een terrein lag van 2 km. lang en 700 m. breed. De darsen waren toen immers nog niet gegraven. Dit hard terrein vond genade in zijn ogen en daardoor werd Gent de eerste stad na Parijs waar openbare demonstraties gegeven werden.

Om toegang te krijgen tot het terrein moest er 2 fr. neergeteld worden, wat nu niet direct een populaire prijs was. Vanaf 23 Mei werden er op de Kouter filmpjes afgedraaid. (“Cinematografische beelden” noemde men dat toen) van de prestaties van Farman.

Dat er duizenden Gentenaars naar de Kouter stroomden zult gij beter begrijpen als wij er aan toevoegen dat deze voorstellingen gratis waren.

Op 25 Mei kwam het gedemonteerde vliegtuig van Farman hier aan met den “ijzeren weg”.

Zoals gezegd gingen de eerste proefvluchten door op 26 Mei. Het waren er 3: de 1e, 60 meter op een hoogte van 1 meter. De 2e: op dezelfde hoogte, maar deze keer over 100 m. De 3e: 278 m. op een hoogte van 3 m. Duur van de vlucht: 28 seconden. Als wij goed kunnen rekenen een snelheid van bijna 36 km/uur, dus nog een heel eindje verwijderd van de geluidsmuur.

De daaropvolgende dagen ging het stukken beter. Hij maakte een vlucht met een passagier, of juister gezegd, een passagierster, want het was Mademoiselle de Pottelsberghe de la Potterie die aldus de eerste luchtreizigster werd in ons land.

Na de reeks demonstraties werd Farman ontvangen door de “Aéroclub des Flandres” in de “Rocher de Cancale” die toen nog op de Vogelmarkt was.

Het feit dat zekere vluchten moesten afgelast worden omdat de weersomstandigheden niet ideaal waren vormde een dankbaar onderwerp voor revueschrijvers. In de revue “Zijde nie wel dan?” die in 1909 opgevoerd werd in “Nieuwe Circ” werd een liedje gezongen in het Frans. Voor de gelegenheid had men Farman herdoopt in “Farceman”. Daarin werden op humoristische wijze al de condities geciteerd, en dat waren er vele, die nodig waren om een vlucht te laten doorgaan.

De Farmanstraat en de Vliegtuiglaan werden genoemd naar de Franse pionier en naar de plaats van zijn prestaties in Gent.

26 Mei 1924

De Negus arriveert in Gent;

Hij brengt een bezoek aan de Galveston en aan de Lys.

Er wordt hem een diner aangeboden in de Pacificatiezaal.

27 Mei 1513

De smid Pieter Pauwels tekent een contract met de St-Pietersabdij voor het maken van de “Yseren Zoldre”.

Die “Yseren Zoldre” was een “tresorie” in smeedijzer die een 10-tal reliekschrijnen bevatte.

Dit meesterwerk van de Gentse edelsmeedkunst werd verwoest tijdens de Beeldenstorm van 1578.

27 Mei 1581

De Schepenen verkopen de St-Pharaïldekerk aan Jan Serlippens om op die plaats 9 huizen te bouwen.

27 Mei 1658

De eerste steen wordt gelegd van de verdedigingswerken waar de “guérite” (de Peperbus op de Isabellakaai) deel van uitmaakt.

De werken waren praktisch geëindigd in September 1660.

27 Mei 1804

Vanop de pui van het Stadhuis wordt afgekondigd dat Napoleon keizer geworden is.

27 Mei 1804

De St-Annakapel in de Lange Violettenstraat wordt opnieuw plechtig ingewijd.

Deze kapel werd in 1203 gebouwd als hulpkerk voor de St-Jansparochie.

Vooraleer zij in 1644 gewijd werd aan St-Anna was zij bekend als de St-Catharinakapel.

Zij verdween na de bouw van de St-Annakerk.

27 Mei 1805

Afkondiging van het Besluit waarbij een bibliotheek van de Stad ingericht wordt in de gewezen Baudelookapel.

27 Mei 1867

Geboorte van de schilderes Anna Cogen.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” 2001 - N° 4 - p.235.

27 Mei 1962

Blijde intrede in Gent van Koning Boudewijn en Koningin Fabiola.

28 Mei 1329

Een geweldige brand verslindt het kwartier van de huidige Brandstraat.

28 Mei 1371

Geboorte te Dijon van Jan zonder Vrees, de 27e Graaf van Vlaanderen die regeerde van 1405 tot 1419.

Deze zoon van Filips de Stoute en Margareta van Male was ook nog gekend als Jean de Nevers en Jean de Bourgogne.

Inhuldiging in Gent op 21 April 1405.

Bij zijn benoeming tot Graaf van Vlaanderen had hij onmiddellijk te kampen met de aanval van de Engelsen.

Hij verbleef voornamelijk in Frankrijk en was bijna uitsluitend betrokken in burgeroorlogen aldaar.

Hij werd vermoord op de brug van Montereau-sur-Seine op 10 September 1419.

Hij werd opgevolgd door zijn zoon Filips de Goede.

28 Mei 1657

Dood op 81-jarige leeftijd van Bisschop Antoon Triest.

Deze populairste bisschop die Gent ooit gekend heeft werd geboren in 1576 in een dorpje nabij Beveren-Waas, als zoon van een Ridder van het Gulden Vlies die behoorde tot de hogere magistratuur.

Hij studeerde eerste Rechten in Leuven, daarna Theologie in Rome.

Priester gewijd in 1602 werd hij Bisschop van Gent in 1622.

Onmiddellijk na zijn indiensttreding voerde hij een hele reeks hervormingen in. Hij wist precies wat hij wou en deed meestal alles op eigen initiatief zonder zijn kapittel daar al te veel bij te betrekken.

Hij stichtte een school voor weesmeisjes in de Onderstraat die in de volksmond de naam "Blauwe Meisjesschool" zou blijven dragen.

Hij deed niet alleen hervormingen in het Seminarie, hij verkocht de vervallen gebouwen ervan aan de Stad en liet een nieuw bouwen.

Rond 1630 liet hij aan de Scheiergatpoort op Ekkergem een grote, fraaie lusttuin aanleggen met serres en een orangerie. Deze tuinbouwinstallatie genoot een Europese faam. Er stond een huis met een uitkijktoren, de Belvédère, van waarop men een prachtig zicht had op het geheel.

In het kwartier van deze sinds lang verdwenen lusttuin herinneren nog enkele straatnamen aan het bestaan ervan: de Bisschop Triestlaan en de Belvédère-weg.

Als grote plantenliefhebber stichtte hij in 1637 de nu nog bestaande Broederschap van hoveniers en bloemenliefhebbers St-Dorothea.

Hij was bekend voor zijn geschillen met de Jezuïeten waarvan hij een uitgesproken tegenstander was. Hij was eveneens een aanhanger van de Jansenisten en werd in 1652 door de Paus uit zijn ambt ontheven, maar één jaar later was hij reeds in eer hersteld.

De zeer rijke Antoon Triest was een mecenas en een filantroop. Een van zijn vrienden was Antoon Van Dijck. Op eigen kosten liet hij belangrijke herstelingswerken uitvoeren aan de kathedraal na de brand van 1640.

In 1641 deed hij een gift van 90.000 gulden aan de Berg van Barmhartigheid. De opbrengst van dit kapitaal moest dienen om aan behoeftigen geld te lenen zonder interest.

Zijn grafmonument in St-Baafs werd gebeiteld door Jérôme Duquesnoy. Zoals gebruikelijk werd hij begraven met zijn staf en zijn ring. Dat dacht men tenminste, tot in de 20e eeuw, toen zijn lijk kist geopend werd. Het lijk bleek ingevallen te zijn, in zijn hand hield hij een houten staf en rond zijn vinger (of wat er nog moest voor doorgaan) zat een ijzerdraad met 2 stukjes glas in.

28 Mei 1869

Dood te Sint-Niklaas van Jean-Baptiste Guinard.

Deze geneesheer werd in Gent geboren rond 1800.

Op 7 October 1822 werd hij plechtig ontvangen te Ledeberg nadat hij tot laureaat van de Universiteit was uitgeroepen.

Bij testament van 6 Juni 1866 stelde hij de Stad Gent aan als algemeen legataris, mits alle 5 jaar een som van 10.000 fr. te verlenen “voor het schrijven van een werk of de beste uitvinding voor het verbeteren van de stoffelijke of verstandelijke toestand van de werkersklas.”

Deze erfenis bedroeg 160.000 fr. en zo weet u meteen vanwaar de Guinardstraat komt.

28 Mei 1874

Dood te St-Amandsberg van Pastoor Joseph Van Damme.

Hij werd geboren te Gent op 19 October 1804.

Deze pastoor van St-Amandsberg verzamelde de nodige gelden om de St-Amandusheuvel met kapel af te kopen van de Staat.

Hij kreeg toelating om op de heuvel een kerkhof aan te leggen en kan dus beschouwd worden als de stichter van het Campo Santo.

28 Mei 1877

Het stoffelijk overschot van Karel Onderreet wordt overgebracht naar de Westerbegraafplaats.

Karel Onderreet werd geboren in Gent op 3 Juni 1804.

Een boeiende figuur. Van beroep was hij boekbinder en hij had zijn zaak, eerst aan de Onthoofdingsbrug, later in de Kammerstraat.

Maar het is niet als boekbinder dat hij naam zou maken, wel als toneelspeler en hij werd beschouwd als een van de besten van zijn tijd.

Hij had bovendien een fraaie baritonstem en hij was de auteur van tal van toneelstukken.

Wanneer, in 1840, de toneelmaatschappij “Broedermin en Taelyver” gesticht werd, was het bijna vanzelfsprekend dat Karel Onderreet er de voorzitter van werd. Dit gezelschap werd weldra zeer populair en zou gedurende 30 jaren een voorname rol spelen in het Gents toneelleven.

Van 1840 tot 1847 werd er gespeeld in de Parnassusberg op de Houtleie. Daarna verhuisde men naar de pas gebouwde "Minard".

De Gentse humor werd er niet verwaarloosd en Willem Rogghé, Hoofdredacteur van "De Gazette van Gent", vertelde dat men er halfgebroken van het lachen buitenkwam. Ook Prosper Claeys sprak vol lof over het komisch talent van de meeste van de acteurs.

Toneel was de ware roeping van Karel Onderreet en op dat gebied was hij een natuurtalent die uitblonk als acteur, toneelmeester, toneelschrijver en zanger. Men zal het zich toen wel niet gerealiseerd hebben, maar achteraf bekeken was het toch wel een historisch moment wanneer hij in Augustus 1847 voor de allereerste maal "De Vlaamsche Leeuw" zong, daarbij op de viool begeleid door Hippoliet Van Peene.

In 1860 werd Onderreet, als eerste, leraar benoemd van "Vlaamsche Uitspraak en Uitgalming" aan ons Conservatorium. Of het Vlaams daar echt veel bij gewonnen heeft kan evenwel betwijfeld worden, want Onderreet sprak alleen maar Gents.

In Augustus 1868 was men juist begonnen met de voorbereiding om zijn 50-jarig toneeljubileum te vieren, toe hij plotseling stierf.

Dood op 16 Augustus werd hij begraven op het kerkhof van de Dampoort.

Tientallen verenigingen, waaronder de Fonteinsten, de Melomanen, het Willemsfonds, het Van Crombrughe's Genootschap, de "Zonder Naam, niet zonder Hart", enz. begeleidden hem naar zijn laatste rustplaats, of juister gezegd, naar zijn voorlaatste, want toen het kerkhof van de Dampoort afgeschaft werd, werd - zoals gezegd- zijn stoffelijk overschot overgebracht naar de Westerbeegraafplaats.

Zijn graf, versierd met een portret-medaillon dat gemaakt werd door Isidoor Dubrucq, bestaat nu nog.

28 Mei 1888

Plechtige opening van de vernieuwde winkel van Dutry-Colson in de Veldstraat.

Deze naam zal wel niets zeggen aan de jongere generaties, maar oudere Gentenaars zal die naam wel familiair in de oren klinken en sommigen onder hen zullen er ongetwijfeld als kind wel eens binnen geweest zijn om, in opdracht van thuis, wat nagels, krammen, haken of vijzen te gaan halen. Het was inderdaad een winkel in ijzerwaren, of zoals de Gentenaars zeggen, een "quincaillerieje".

In deze winkel die reikte tot aan de Nodenayesteeg en het Schuerkensstraatje was letterlijk alles te krijgen en wanneer men iets niet vond dat betrekking had op het huishouden of het een of andere ambacht, zei men: ga eens kijken bij Dutry-Colson, die zullen dat wel hebben.

Wij denken dat in die tijd slechts weinig handelszaken een dergelijk groot gebouw van 3 bouwlagen betrokken.

Voor de geschiedenis ervan moeten wij teruggaan tot 1812 wanneer een zeke-re Colson-Jannaert de zaak stichtte in een huis in de Veldstraat, "De Paternoster" genoemd, zij het dan ook dat paternosters misschien het enig artikel was dat er niet te krijgen was. De zaak ging in 1843 over naar Colson-Verstraeten die ze in 1859 afstaat aan Auguste Dutry-Colson. De vertrouwde naam Dutry-Colson dateert dus van 1859.

In 1877 werd de zaak verder gezet door Jules en Ernest Dutry. Zij laten er een imposant gebouw zetten dat, zoals gezegd, ingehuldigd werd in 1888. De architect ervan was Oscar Van Rysselberghe, een telg uit een gezin dat heel wat beroemde Gentenaars geproduceerd heeft: buiten Oscar, ook nog de schilder Theo, de stadsarchitect Charles, de ingenieur-uitvinder François, de ingenieur Julien, Inspecteur van de aan de Universiteit gehechte Speciale scholen. Niet slecht voor één gezin.

Vermeldenswaard is het feit dat bij de opening van de vernieuwde zaak aan Jules en Ernest Dutry een banket aangeboden werd door 16 van hun concurrenten. Wij zien dat vandaag niet meer gebeuren.

De zaak verdween na de 2e Wereldoorlog en werd in 1981 getransformeerd in een moderne kledingszaak. Het zeer typisch, interessant interieur werd tot op de grond afgebroken en ook de voorgevel kwam niet volledig ongeschonden uit de strijd.

28 Mei 1927

Dood van de kunstschilder Théophile Lybaert.

Hij mag niet verward worden met zijn 6 jaar jongere broer Karel die een gekende journalist was.

Hij werd geboren in het Heilig Geeststraatje als zoon van een decoratieschilder. Als 14-jarige werd hij ingeschreven aan onze Academie en een jaar later ontving hij reeds zijn eerste medaille.

Hij moest zijn studies onderbreken om te komen helpen in het atelier van zijn vader die in financiële moeilijkheden geraakt was wegens het feit dat zijn vennoot naar het buitenland gevlucht was en niet vergeten was de kas mee te nemen.

Théophile Lybaert was niet alleen schilder, maar ook nog beeldhouwer.

Als leerling heeft hij nog gewerkt in het atelier van de schilder Felix De Vigne en van de beeldhouwer Pierre De Vigne. Het feit dat deze 2 befaamde artiesten hem aannamen in hun atelier wijst er op dat de jonge Théophyle wel talent bezat.

Hij had zijn eerste atelier in het nu verdwenen Regnessestraatje.

In 1875 richtte hij een tekenschool op in een oude hoeve in Nevele.

Hij gaat zich even bijscholen bij de Franse schilder Gérôme in Parijs, gaat enkele copieën maken in het Louvre en wordt dan tekenleraar aan de Academie van Wetteren. Daar blijft hij enkele jaren.

In Gent heeft hij 2 ateliers: een op het St-Michielsplein en een in het Prinsenhof.

Zijn oud-leraar aan de Academie Theodoor Canneel was in 1863 begonnen met de muurschilderingen in de nieuwe St-Annakerk, maar toen hij stierf in 1892 waren zij nog niet af. Het is zijn oud-leerling die ze zal voleindigen.

Veel van zijn werken werden geïnspireerd door zijn diepe christelijke geloofs-overtuiging. Het was dus geen wonder dat hij in 1923 medestichter en de eerste voorzitter was van de vereniging "Les amis de la Croix" die zich tot doel stelde "het oprichten, herstellen en onderhouden van kruisbeelden en calvaries".

In 1880 zond hij 2 werken in voor het Gents salon: "St-Elisabeth van Hongarije" en "Audiëntie bij de Emir". Beide werken kenden een groot succes en werden gewaardeerd door Leopold II die wenste voorgesteld te worden aan de kunstenaar. Dezelfde dag nog vroeg de afgevaardigde van de Oostenrijkse Regering de toestemming om het doek "Elisabeth van Hongarije in gebed in de kapel van Wartburg" te mogen exposeren in Wenen. Het werk kwam nooit terug, want het werd onmiddellijk aangekocht door het Keizerlijk Museum van Wenen. Meer nog, de Keizerin van Oostenrijk verzocht de kunstenaar een copie van het werk voor haar persoonlijk te willen maken.

Théophyle Lybaert overleed op 79-jarige leeftijd in zijn nu verdwenen woning op het St-Michielsplein en werd bijgezet in de familiegrafkelder op het Campo-Santo.

28 Mei 1928

Officiële opening van het Oudheidkundig Museum in de Bijloke in aanwezigheid van de Hertog en de Hertogin van Brabant, anders gezegd de latere Koning Leopold III en Koningin Astrid.

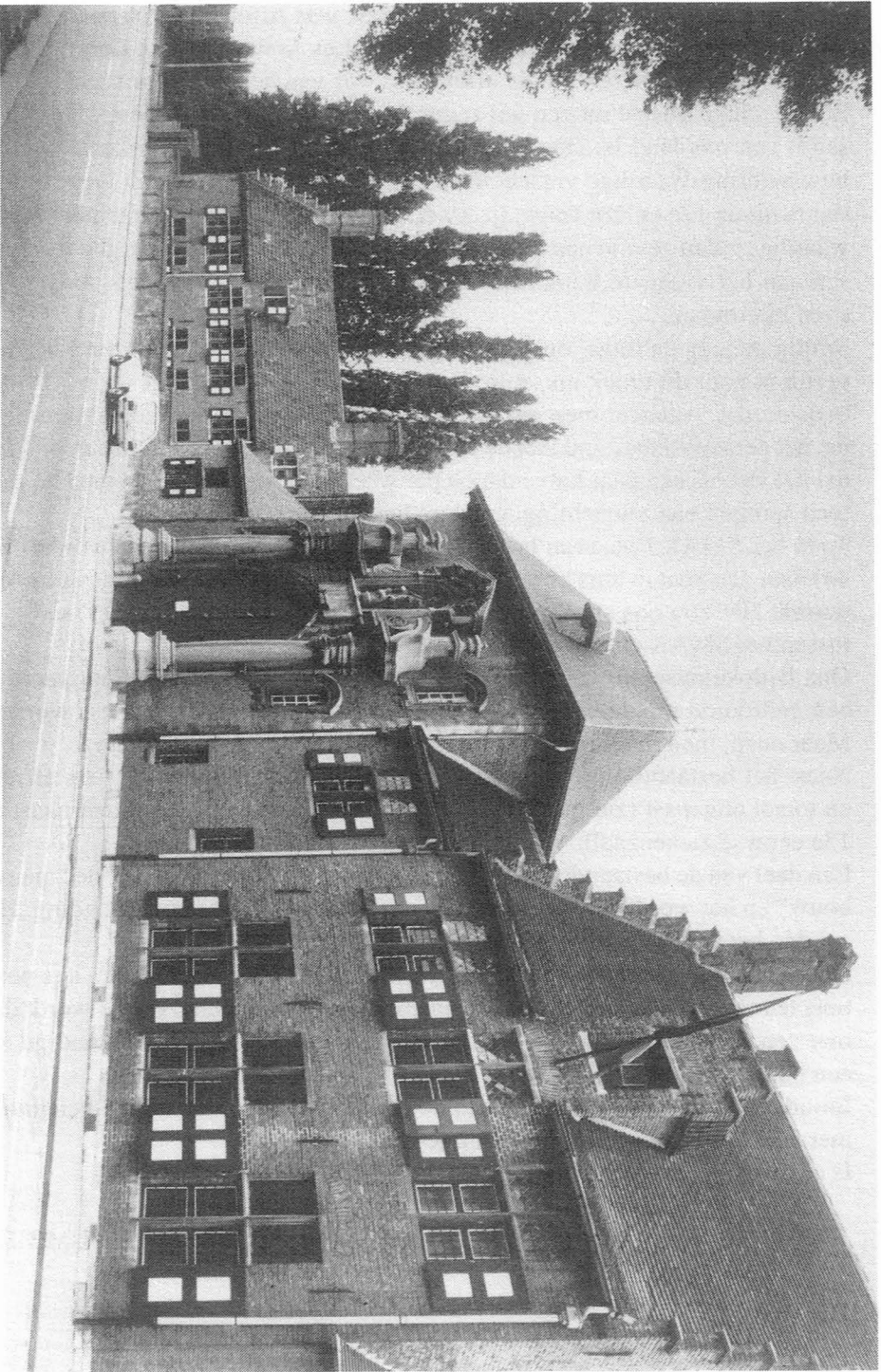
Aan de origine van het huidig museum ligt het "Musée Historique Belge" dat in 1833 opgericht werd op initiatief van de "Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten".

Oorspronkelijk ondergebracht in de Universiteit in de Volderstraat verhuisde het in 1838 naar het Stadhuis. In 1874 werd het overgebracht naar de beuk van de Baudelookapel, toen in gebruik door de Universiteitsbibliotheek.

In 1884 werd het overgebracht naar de Vrouwebroerskerk in de Lange Steenstraat.

De eerste conservator, van 1884 tot 1899, was Hermann Van Duyse, een zoon

Het Bijloekemuseum met de 17de-eeuwse ingangspoort van het oud Sint-Elisabethbegijnhof.

van Prudens. De tweede, van 1899 tot 1929, was Alfons Van Werveke. Aan de ingang van het museum werd door "Les Amis du Vieux Gand" de 17e eeuwse poort heropgericht die afkomstig was van het oud Begijnhof. Zonder chauvinisme mogen wij zeggen dat dit het rijkste oudheidkundig museum van ons land is. De verzamelingen bieden aan de bezoeker een grote bewonderingswaardige verscheidenheid aan: reconstructies van Gentse interieurs uit de 17e en 18e eeuw, ijzerwerk, wapens, oude klederdrachten, merkwaardige zalen gewijd aan oude ambachten en aan wapengilden, gedachtenissen aan het vroegere gemeentelven. Te veel om op te noemen, maar alles even interessant.

Spijtig genoeg en totaal onbegrijpelijk is de minachting die het Stadsbestuur vertoont voor dit uniek museum. Een ander woord is daar niet voor. Als men bedenkt dat, wanneer men enkele jaren geleden het museumbeleid hervormde, het personeelsbestand van de Bijloke teruggebracht werd tot 2 personen en dat het slechts een paar halve dagen per week opengesteld werd, dan kan men toch spreken van minachting, tenware het zou gaan om sabotage.

Toen het SMAK (waarvan het personeelsbestand zal opgevoerd worden tot 44) daar een voet in huis kreeg werd het opnieuw toegankelijk zoals de andere musea. Het zou ons sterk verwonderen moest iemand ooit het verband zien tussen het SMAK en een oudheidkundig museum.

Ons Bijlokemuseum was perfect zoals het was, harmonisch geïntegreerd in een gedroomd middeleeuws kader. Daar moest niets aan veranderd worden. Maar neen, men moet meegaan met zijn tijd en "progressief" doen.

Naast het bestaand museum gaat nu een nieuwbouw komen, dus iets affreus en totaal ongepast (zie maar de catastrofe die men neergepoot heeft naast de 13e eeuwse ziekenzaal).

Een deel van de bestaande collecties zal overgebracht worden naar de "nieuwbouw" en het wordt dan ook een museum voor de Vlaamse ontvoogding. Het zal dan het "Stadsmuseum" heten.

Dit is typisch voor onze tijd, wanneer men totaal onbekwaam is om iets positiefs te realiseren, dan gaat men de naam van iets veranderen en dat wordt dan met een niet gerechtvaardigde dosis zelfgenoegzaamheid aangekondigd als een buitengewone prestatie.

Inmiddels gaat men verder met de degradatie van dat wat vorige generaties met veel liefde en geduld hebben bijeengebracht.

Is er nu nog één domein dat niet aangetast is door de decadentie?

Hugo COLLUMBIEN

BIBLIOGRAFIE

Het Liberaal Archief en de “Stichting Het Laatste Nieuws” publiceerden verleden jaar samen het boek **“Albert Maertens, Sociaal bewogen en Liberaal.”** Een man die misschien minder bekend is bij het groot publiek wegens het feit dat hij nooit een politiek mandaat vervuld heeft, zij het dan ook dat hij een zeer belangrijke rol gespeeld heeft in het Vlaams Liberalisme.

Van jongsaf domineerde het liberalisme zijn leven: Voorzitter van “‘t Zal Wel Gaan”, Voorzitter van het “Liberaal Vlaams Studentenverbond”, medeoprichter van het blad van de “Jeugdbond van het Willemsfonds”, actieve medewerker van het blad “Neo-Humanisme”.

Advocaat en in het verzet gedurende de oorlog zat hij een tijd gevangen in de Nieuwe Wandeling.

Na de oorlog belandde hij in “Het Laatste Nieuws”, aanvankelijk als de rechterhand van Julius Hoste, na diens dood in 1954 werd hij er de Directeur van en zou dit blijven tot aan zijn 65e.

Maar daar bleef het niet bij, hij speelde een actieve rol bij de heropleving van de Vlaamse Schouwburg in Brussel, was beheerder van het Agentschap Belga, beheerder van het N.I.R., in 1967 Voorzitter van de Raad van Beheer van de B.R.T. en zo zouden wij nog een tijdje verder kunnen gaan.

Ook weer een interessant boek omdat wij veel te weten komen over bepaalde aspecten van het politiek leven die voor de buitenstaander onbekend zijn.

Het eerste deel van het boek bevat een stukje autobiografie. Het wordt gevolgd door een 10-tal bijdragen van liberale vrienden over de figuur van Albert Maertens.

Het boek heeft een formaat van 18 X 27 cm., telt 198 bladzijden en bevat talrijke foto's. Het kost 22,50 euro (908 fr.)

Te bekomen bij het Liberaal Archief - Kramersplein 23 te 9000 Gent.

Tel. 09.221.75.05

Een 10-tal jaren geleden verscheen het boek **“100 Jaar Zusters van Liefde J.M. in Zaïre. 1891-1991.”**

Het werd uitgegeven door de Congregatie van de Zusters van Liefde van Jezus en Maria in samenwerking met het KADOC.

Het was op 7 December 1891 dat vanuit Gent 10 Zusters van Liefde vertrokken naar wat toen nog Kongo Vrijstaat was.

Het boek werd uitgegeven ter gelegenheid van de 100e verjaardag van hun Kongo Missie.

Het bevat 3 uitgebreide delen:

Deel 1. Pioniers. (1891-1919)

Deel 2. Missionarissen. (1919-1945)

Deel 3. Zusters. (1945-1992)

In dit boek krijgt men een grondig overzicht van het werk dat daar gedurende een eeuw gepresteerd werd. Het is geïllustreerd met meer dan 200 interessante foto's.

Het boek heeft een formaat van 28 x 28 cm. en telt 230 bladzijden.

En nu het goede nieuws: dit boek dat aanvankelijk 1.000 fr. kostte is nu te krijgen aan 7 euro (282 fr.!).

Te bekomen bij de Zusters van Liefde - Molenaarstraat 28 te 9000 Gent.

H.C.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

In deze rubriek schreven wij in ons maart-nummer op p. 117:

“De heer Richard Verlinden (een Gentenaar die toevallig geboren werd in Zingem...”

Jongens, hebben wij daar een flater begaan!

De heer Verlinden werd gedurende de Eerste Wereldoorlog geboren in Wembley (G.B.) Het is in zijn prille jeugd dat hij belandde in wat toen nog Synghem geschreven werd. Zijn vader was daar immers benoemd tot Postmeester.

Dat was maar een intermezzo, voor de rest was het allemaal Gent: het Laurent-instituut in de Onderstraat, de Hogere Nijverheidsschool, het 1e Artillerieregiment. Na zo iets moogt gij u toch wel Gentenaar noemen, of niet misschien? Destemee omdat ons trouw lid een zeer zuiver en beschaafd Gents spreekt zonder het minste Engels accent.

oudheidkundige kroniek

In "De Gazet van Gent" van 7 september 1925 verscheen een artikel van Alfons Van Werveke over

Boycotten honderd jaar voor Boycott

Men leest, in Winkler Prins' Geïllustreerde Encyclopaedie, 4den druk: Boycotten is een woord, in 1880 ontstaan, in verband met de beweging in Ierland. Kapitein James Boycott, overleden in Juni 1897 te Flexton in Suffolk, bestuurder van de goederen van graaf Erne, in het Iersche graafschap Mayo maakte zich door zijn gestrengheid tegen de pachters zoo gehaat, dat het volk hem in de ban deed. Zijn dienstboden en werklieden werden, onder bedreiging der gestrengste straffen, genoodzaakt hem te verlaten; kooplieden werden gehinderd handel met hem te drijven, en eindelijk dreigde men hem zelf en zijn gezin met mishandeling. Boycott kende echter geen vrees. Een afdeeling soldaten kwam hem te hulp en arbeiders uit Ulster stelden hem in staat om den oogst binnen te halen. Toen dit geschied was, hield hij het echter voor geraten, het landgoed vaarwel te zeggen. Het nemen van dergelijke maatregelen werd voortaan met den naam boycotten bestempeld en is een strijdmiddel geworden, dat in nieuwere stijl door de sociaal-democraten herhaaldelijk in praktijk werd gebracht.

Bovenstaande artikel geeft den indruk dat het boycotten eerst in 1880 zou toegepast zijn. Dat is echter volstrekt niet zoo. Ziehier inderdaad wat in 1774 te Gent is voorgevallen. Wij verhalen de zaak volgens een officieel stuk, namelijk volgens het proces-verbaal van de zitting der nering van de hoedenmakersbazen, gehouden den 6 October 1774. De tekst volgt bijna letterlijk.

Ten voornoemden dage gaf Jan Roelant, lid van deze nering aan dezen boeten eed te kennen, dat zijne drie hoedenmakersgasten, Adriaan de Grootte, Jan de Mil en Jan Nottiens, die op zijnen winkel werkten, denzelven hebben verlaten, en zijn gaan werken bij andere meesters dezer stad. Onder alle de gasten, deel uitmakende van hunne zoogenaamde beurs, is bij een soort monopolie besloten en vastgesteld, dat men niemand van alde gasten, binnen deze stad zijnde of die er nog zouden in komen, op den winkel van voornoemden Roelant zal laten werken, op straffe van niet alleen buiten de beurs te worden gesloten, maar ook van in het water te worden geworpen of een dergelijke straf te ondergaan. Aloo heeft Roelant sedert Maandag verleden geen enkelen werkman kunnen bekomen. Zulke toestand mag niet blijven duren, zoo niet zouden de hoedenmakersgasten den baas spelen over de meesters en doen met de andere bazen als met Roelant, waarin volstrekt dient voorzien te worden.

Bovenstaande rijpelijk overleid en nagaande zijnde, werd, met eenparige stem-

men besloten, dat de twee huidige gezwoornen van de nering elk eenen hoedenmakersgast van hunnen winkel naar dien van Roelant zouden zenden om aldaar te werken. In geval die twee gasten aldaar weigerden te werken; zullen zich alle bazen verbinden ze gedurende één jaar en zes weken geen werk te geven; de volgende twee bazen in den eed van de nering zullen dan elk één gast zenden bij Roelant op dezelfde straffe bij weigering, en alzoo voort tot den laatsten gast inbegrepen. Al wat voorgeschreven is zal ook geschieden als bij een anderen baas monopolie (boycottage) gepleegd wordt, en dat op de hieronder opgegeven straffe, ten einde alzoo te voorkomen den ondergang van de nering.

Moest het gebeuren dat een of ander meester hoedenmaker hetgeen voorgeschreven niet als gedragsregel volgde, zoo verbindt hij zich, door hieronder zijne handteekening te zetten, een som van honderd gulden te betalen, ten profijte van de nering, voor iederen gast van de voorschreven dien hij binnen den bepaalden tijd tewerk zou stellen, dat alles doordien er geen ander middel is om de hoedenmakersgasten te breidelen en hun monopolie (boycottage) te doen ophouden, tot beter gevolg van dewelke zij dit stuk hebben onderteekend den bovenvermelden dag (volgen twaalf handteekeningen).

Het blijkt wel, dat de bazen het pleit wonnen, daar het resolutieboek niets meer nopens deze zaak vermeldt. De werklieden gaven echter den strijd niet op: de volgende processen-verbaal bewijzen, dat de beurs of het syndikaat van de gasten een macht geworden was, waarmede de bazen af te rekenen hadden.

A. VAN WERVEKE
